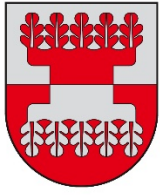

Н. Штейндерго

СТ. ПЕТЕРБУРГЪ

KALBININKAS KAZIMIERAS JAUNIUS
(1848 – 1908)

Elektroninis leidinys skiriamas Kazimiero Jauniaus 175-osioms gimimo metinėms bei ir 115-osioms mirties metinėms paminėti

Leidinio biografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-609-96183-1-9

©Šilalės Vlado Statkevičiaus muziejus, 2023

PRATARMĖ

„Tikras mokslas visada veda prie vienybės, meilės ir santaikos ir su Dievu ir su žmonėmis. Toki meilės gaivinamą mokslą turėjo ir tokiam mokslui per visą savo gyvenimą tarnavo a. a. kun. Kazimieras Jaunius. Tas mokslas ir ta meilė traukė kiekvieną K. Jaunių pažinojusį žmogų.

K. Jaunius kol buvo sveikas pildė dvasiškas priedermes su pilnu atsidavimu ir pasišventimu. Bet to jis turėdamas Dievo ypatingą kalbų pažinimo dovaną, per visą savo gyvenimą nenuilsdamas dirbo taipogi plačioje sulyginamosios kalbotyros srityje, nuolat ieškodamas įstatų nurodančių, kaip viena kalba rišasi su kitomis, kaip žodžių šaknis mainęs pereidamas iš vienos kalbos kitom. Nuolat ieškojo kalbos giminystės ir tai giminystei patvirtinti išrado didelę daugybę ryškių neišgriaunamų dėsnų, kuom ir įgijo aukštą garbę netik Lietuvoje, bet ir svetur, kaipo vienas didžiausių kalbotyros žinovų.

Kaipo profesorius buvo visų savo klausytojų aukštai gerbiamas, bei mylimas, nes ir pats labai mylėjo besimokančią jaunuomenę. Nesant tam tikrų mokslo rankvedžių, kun. K. Jaunius rašė pats savo lekcijas ir davinėjo klierikams persirašinėti, tokiu būdu po kelių metų darbo atsirado šie K. Jauniaus susatyti rankvedžiai: Katekeza arba kateketiškas mokymas, Homiletika arba Dvasiškos iškalbos mokslas ir lietuviškos kalbos gramatika. Pirmuoju du veikalu pasilieka klausytojų užrašuose, paskutinis buvo studentų dorpatiečių atmuštas ant hektografo, atspausdintas Peterburgo Mokslų Akademijos, bet gaila, kad neužbaigtas. Visi trys minėtieji K. Jauniaus veikalai atsižymi ne tik savo rimtu turiniu, bet ir labai dailia ir tikrai gyva lietuviška kalba¹.

2023 m. minime kraštiečio lyginamosios kalbotyros garbės daktaro, profesoriaus, katalikų kunigo Kazimiero Jauniaus 175 –ąsias gimimo ir 115 –ąsias mirties metines. Šioms sukaktims paminėti išleidome elektroninį leidinį.

Tikimės, kad būdamas virtualioje erdvėje šis elektroninis leidinys bus lengvai prieinamas visiems. Toki akademinės literatūros sklaidos modelį vertina dėstytojai, neakivaizdinių ir nuotolinių studijų studentai. Šiuo laikotarpiu galimybė skaityti elektronines knygas yra svarbi visiems, kas dirba, mokosi ar domisi lietuvių kalbotyros praeitimi. Iki šiol tokio pobūdžio elektroninio leidinio nebuvo išleista. Leidinyje naudotasi informacija iš V. Drotvino ir V. Grinaveckios monografijos „*Kalbininkas Kazimieras Jaunius* (1970)“, S. Skruodenio – „*Kalbininko Kazimiero Jauniaus rankraštinis palikimas* (1972)“, įvairių mokslinių straipsnių.

„Lietuviams K. Jauniaus vardas yra svarbus ir brangus tuo, kad tyrinėdamas lietuvių tarmes, padėjo pagrindus, mūsų rašomajai kalbai. Jis parodė, kaip turi lietuvis rašyti, kad visi lietuviai jį suprastų.“²

¹ Kun. A. Dambrauskas. *Kalba per K. Jauniaus laidojimo apeigas*.

² <https://lt1918.lt/irasai/1918-m-kovo-9-d-antanas-maliauskis-zymusis-kun-d-ras-kazimieras-jaunius/>

TURINYS

PRATARMĖ	3
Kazimiero Jauniaus jaunystė buvo paprasta kaip ir kiekvieno sodžiaus vaiko (Aldona Gedvilienė).....	5
Kalbininko Kazimiero Jauniaus gyvenimas ir mokslinė veikla.....	7
Kazimiero Jauniaus tarmių klasifikacija.....	42
Kazimiero Jauniaus tautosakiniai darbai	44
Kazimiero Jauniaus mįslės, patarlės, dainos.....	46
Kazimiero Jauniaus atminimo ženklai Lembo kaime Šilalės r.	55
Kazimiero Jauniaus gimtinė.....	56
Kazimiero Jauniaus tėviškės trobos aprašymas.....	58
Svarbiausios Kazimiero Jauniaus gyvenimo datos.....	61

KAZIMIERO JAUNIAUS JAUNYSTĖ BUVO PAPRASTA KAIP IR KIEKVIENO SODŽIAUS VAIKO

Apie daugelį įvykių, žmonių ir įvykių, atminimas paskęsta šimtmečių dulkėse. Tačiau yra asmenybių, kurių darbai ryškiai šviečia net iš gilos praeities, žavėdami palikuonis proto didingumu, gilumu. Prie tokių žmonių drąsiai galima priskirti ir mūsų žymųjį kraštiečių kalbininką Kazimierą Jaunių.

Pačiame Žemaičių kašto viduryje, ten, kur mažas Aitros upeliukas įteka į Jūrą, dar gyvas buvęs tipišką baudžiavinis Lembo kaimas: grupinis sodybų išdėstymas, senosios žemaitiškos architektūros trobesiai. Šimtamečių liepų ir klevų paunksmėje gausybė visokių keliukų ir išganų, tvorų ir lipynių. Jūros ir Aitros slėnio galėtų pavydėti net didysis dainius Adomas Bernardas Mickevičius.³ Slėnis savo grožiu nenusileidžia Pakaunės slėniui, pavadintam A. Mickevičiaus vardu. Visa apylinkė tokia turtinga gamtos vaizdų – visur upokšniai, trakai, gojai. Šitokioje aplinkoje, Lembą šuoliuojant 1848 metų pavasariui su pirmais žiedais ir baltasparniais gandrais - gegužės 18 dieną pasiturinčio Juozapo Jauniaus šeima išleido naują atžalą – gimė sūnus Kazimieras.

Pirmaisiais Kaziuko gabumais artimieji pasidžiaugė, kuomet jis, eidamas dar tik trečius metus, išmoko persižegnoti. Jau tada iš motinos lūpų išsprūdo žodžiai, kad Kazelis bus kunigas. Anksti sūnus išmoko poterių ir katekizmo, anksti dėl sūnaus ateities apsisprendė ir tėvai – leisti kuniguosna.

1871 metais Kazimieras įstojo į Kauno dvasinę seminariją. Sugrįžęs atostogų, įsikurdavo klėtelės kambarėlyje. Mėgdavo – vaikščioti Aitros upelio pakrantėmis, dažnai eidavo į netoliese stovinčią Drungeliškės Švč. Jėzaus Širdies koplyčią, (Gvaldų koplyčią) pasimelsti. Išbandęs jėgas prie žagrės, dalgio, ištisas valandas praleisdavo prie knygų, šimtamečių medžių pavėsyje kaldavo svetimus žodžius ir iš motinos užrašinėdavo širdžiai mieliausius – žemaitiškus. Seminarijoje Jaunius turėjo gana palankias sąlygas įgimtiems gabumams plėtoti.

Gimęs ir augęs atkampiam Žemaitijos kaime, būsimasis kalbininkas su žemaitišku atkaklumu baigė aukštąjį mokslą ir tapo didžiu mokslininku.

K. Jauniui buvo lemta gyventi tada, kai Muravjovo-Koriko pastangomis buvo atkeršyta lietuvių tautai už jos dalyvavimą išsivaduojamajame iš rusų jungo 1863 – 1864 metų sukilime – visiškai uždrausta lietuvių spauda.

K. Jaunius daug pasitarnavo kalbotyrai, tyrinėdamas tarmes, normindamas literatūrinės kalbos rašybą, populiarindamas ją tarp užsienio kalbininkų.

Žinodamas apie 1812 metų Napoleono Bonaparto žygio žlugimą, 1861, 1863 – 1864 metų sukilimą ir jo nuslopinimą, K. Jaunius manė, kad jau nebebus galima nugalėti Rusų imperijos. Bet jis visa širdimi

³ Lenkų kalba rašęs poetas, dramaturgas, eseistas, publicistas, vertėjas, politinis aktyvistas.

mylėjo Lietuvą. Todėl savo šviesiu protu numatė savotišką kovos su imperija būdą – atgaivinti ir išsaugoti užmirštą, visų niekinamą lietuvių kalbą.

Šilališkiai ir iš svetur atvykę žmonės gerbia K. Jauniaus atminimą, dažnai lanko jo gimtinę Lembo kaime, kur įkurtas muziejus. K. Jauniaus gimtinė – valstybinės reikšmės istorijos paminklas. Žymiojo kalbininko dėka šiandiena mes turime gražią ir skambią lietuvių kalbą.

a.a. Aldona Gedvilienė, kraštotyrininkė, 1999 m. gegužės 14 d.

KALBININKO KAZIMIERO JAUNIAUS GYVENIMAS IR MOKSLINĖ VEIKLA

Pačiame Žemaičių viduryje, ten, kur mažas Aitros upelis įteka į Jūrą, senovėj, pasakojo žmonės, tarp miškų buvusi tik mažutė aikštelė. Čia Aitros upe nuo kažkur atkeliavęs žmogus, vieta jam patikusi, jis iškiręs aplinkinį mišką ir įsikūręs. Nuo pirmojo žmogaus pavardės ir pati soda buvo pavadinta Lembu.

XIX a. viduryje tai buvo tipiškas Žemaičių baudžiavinis kaimas: grupinis sodybų išsidėstymas, senos žemaitiškos architektūros trobesiai šimtamečių liepų ir klevų paunksnėje, gausybė visokių kelių ir išganų, tvorų ir lipynių. Lembiečiai buvo dar vadinami vyskupiškiais: mat, jie ėję baudžiąvą Žemaičių vyskupo Varniuose dvarui.

Čia, netoli Kvėdarnos (dabartiniame Šilalės rajone), 1848 m. gegužės 18 d. ir gimė Kazimieras Jaunius, būsimasis profesorius kalbininkas. Jo tėvai – Juozapas Jaunius, vienturtis Lembo kaimo valstiečių sūnus, ir Veronika Grigaliūtė, atitekėjusi nuo Rietavo.

K. Jaunius tėvas buvo rimtas, protingas ir apsukrus valstietis. Tiesa, bemaž beraštis, mokėjo tik skaityti, bet savo sumanumu ir gyvenimo patirtimi - „pirmutinis žmogus parapijoje“. Norėdami sudaryti kokias nors sutartis, apylinkės valstiečiai dažnai kreipdavosi patarimo į Juozapą Jaunį kaip į teisės žinovą: jis išmanė žemės valdymo įstatymus, servitutų taisykles ir pan. Suprato Juozapas Jaunius ir mokslo svarbą. Dėl to, panaikinus baudžiąvą, kai šeimoje atsirado kiek daugiau išgalių, ryžosi leisti vaikus į mokslą. Iš penkių vaikų – keturių sūnų ir dukters – pirmajam tokia proga teko vyresniajam Kazimierui, o vėliau ir jauniausiajam sūnui Pranciškui, tapusiam gydytoju. Broliai: Antanas – Laurynas, Domininkas bei sesuo Marija liko prie žemės ūkio.⁴

Kadangi tuo metu lietuviškų mokyklų nebuvo, tai devynerių metų Kaziukas pradėjo mokytis Rietavo lenkiškojoje triklasėje mokykloje. Ją baigęs 1860 - 1864 metais mokėsi Telšių progimnazijoje, vėliau Kauno gubernijos gimnazijoje. Ši gimnazija buvo įsteigta 1843 metais, Kaunui tapus gubernijos centru ir buvusią apskrities bajorų mokyklą iškeldinus į Raseinius, o Kražių mokyklą („akademiją“, įkurtą dar 1616 m. prie jėzuitų vienuolyno) perkėlus į Kauną. Per kurį laiką Kauno gubernijos gimnazija iš įvairių Lietuvos vienuolynų bibliotekų gavo daugiau kaip 8000 knygų, kur buvo K. Sirvydo „Trijų kalbų žodynas“, V. Kojalavičiaus (1609 - 1677) „Lietuvos istorija“ ir kiti lituanikos veikalai lenkų kalba. Dabar galėjo domėtis kas yra lietuvių kalba, bei Lietuvos praeitimi.⁵ 1863 m. Kauno gimnazija buvo perkelta į specialiai statytus rūmus dabartinėje Gogolio gatvėje (šiandien čia Kauno II vidurinė mokykla) ir 1865

⁴Dabartinis prof. K. Jaunius tėviškės sodybos šeimininkas yra jo brolio Antano sūnus Kazys Jaunius. Sodyboje šiandien maža kas teprimena prof. vaikystę. Iš septynių pastatų dauguma paseno ir buvo nugriauta, vienas tvartas 1967 m. sudėgė, - perkūno įtrenktas, kitas dar tebestovi.

⁵M. Lukšienė, Bibliotekos Lietuvoje XIX a. I p, Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų darbai, Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai, V. Vilnius, 1966, p. 120, 126.

m. perorganizuota į klasikinę gimnaziją su dviem antikinėmis – graikų ir lotynų – kalbomis. Tad mokydamasis – Kaune jis galėjo gauti tvirtesnius pamatus tolimesnėms filosofijos studijoms. Pasak J. Tumo, dar vidurinį mokslą eidamas, Jaunius buvo labai mokslus ir atidus, viską kuo puikiai žinodavęs, buvęs tvirtas, augalotas, kūniškai ir protiškai išsiplėtojęs ir linksmas vaikas, tikro žemaitiško būdo.

Jaunius Kauno gimnazijoje mokėsi 1866 – 1869 m., bet kodėl jos nebaigė, - kol kas nepavyko nustatyti. Yra žinoma, kad apie 1870 metus, greičiausiai galvodamas apie profesijos pasirinkimą arba tolimesnį mokymąsi, Jaunius buvo nuvažiavęs į Peterburgą. Kad ir išėjęs iš gimnazijos, laiko Jauniaus veltui neleido. Ką jis veikė, rodo išlikęs jo užrašų sąsiuvinis.⁶

Iš čia matyti, kad Jaunius rimtai savarankiškai mokėsi lotynų kalbos. Sąsiuvinyje, be kitų dalykų, yra ir tekstų lotynų kalba, pvz., apie Homerą („Agitur de Homero“), apie Sokratą ir Eschiną. Skaitytų kūrinių atpasakojimų ir santraukų. Randame Cicerono kalbų prieš Katiliną vertimą ir iš lotynų kalbos į lenkų (Pirmoji kalba Senate). Iš priedašų „Parwerczau isz wokiszka 1870 metuse“, „Parwerczau isz lotyniszka 1870 m.“ galima spręsti, kad tuo metu Jaunius intensyviai mokėsi kalbų. Kadangi nebuvo lietuviams pritaikytų tekstų lotynų kalba, lotyniškus tekstus jis versdavosi iš vokiškų arba lenkiškų vadovėlių bei chrestomatijų. Toks vertimas raštu Jauniaus padėjo gerokai pramokti visas tris kalbas. K. Jauniaus gyvenime tai buvo metas, kai reikėjo rinktis ne šiaip sau vieną mokyklą, bet galvoti ir apie luomą, o tai daugiau negu viena ar kita specialybė. Iš tiesų anais laikais nedaug ir tebūdavo specialybių ar mokymo įstaigų, o ir tų pačių pasirinkimas priklausė nuo stojančiojo luomo. Ilgai svarstęs, tėvų spaudžiamas ir raginamas, taip pat greičiausiai vildamasis turėti kiek geresnes sąlygas mokytis, Jaunius, pralaukęs dvejus metus, pasinaudojo tuo, kai 1870 m. buvo atnaujintas (po 1863 m. sukilimo) klierikų priėmimas į Kauno kunigų seminariją, į kurią priimdavo ir baigusius tik progimnaziją. Kilusiam iš valstiečių Jauniui kunigo profesija buvo labiausiai prieinama. 1871 m. rugpjūčio mėn. Jaunius gavo Kvėdarnos valsčiaus sueigos atleidimą nuo rekrutų prievolės ir kartu teisę stoti į kunigų luomą. Lapkričio mėnesį gavęs Kauno gubernatoriaus leidimą būti priimamas į seminariją, tapo Žemaičių vyskupystės kunigų seminarijos Kaune klieriku.

Kunigų seminarija buvo, gana patogi mokymosi įstaiga, norint ar negalint atitrūkti nuo gimtojo krašto. Iki 1863 m. kunigų seminarija buvo Varniuose, Žemaičių vyskupystės kurijos centre. Numalšinus sukilimą seminarija 1865 m. buvo perkelta į Kauną (jau tapusį gubernijos centru), arčiau carinės Rusijos valdžios įstaigų kontrolės.⁷ 1866 m. uždraudus mokytis lenkų kalbos ir ja dėstyti homiletiką, šis kursas turėjo būti skaitomas arba rusiškai, arba lietuviškai. Caro valdžia, konkrečiai, Lietuvos generalgubernatorius M. Muravjovas, nesitikėjo, kad seminarijoje atsirastų žmonių, galinčių dėstyti pačią lietuvių kalbą, tą „mužikų žargoną“, ir dar ja mokytis homiletikos. Kadangi seminarijoje kunigai buvo

⁶LTSR Valstybinės respublikinės bibliotekos rankraštynas, K. Jauniaus fondas (23/16) (dabar. Lietuvos Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka).

⁷Apie caro vyriausybės politiką katalikų bažnyčios atžvilgiu ir seminarijos reformos žr. R. Vėbra, Lietuvos katalikų dvasininkija ir visuomeninis judėjimas (XIX a. II p.).

rengiami lietuviškoms parapijoms, tai homiletikos dėstymą turėjo paremti lietuvių kalbos kursas, kad jį išklaušę, klierikai pramoktų sakyti pamokslus lietuviškai. Tačiau, anot J. Bodueno de Kurtenės, caro valdžia skaudžiai apsiriko. Pirmuoju lietuviškai skaitomo komiletikos kurso ir drauge lietuvių kalbos dėstytoju kunigų seminarijoje tapo poetas ir būsimasis kalbininkas, vyskupas Antanas Baranauskas, nuo 1967 m. seminarijoje dėstęs teologijos dalykus. Dar mokydamasis Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje A. Baranauskas domėjosi kalbotyra ir atkreipė dėstytojo akad. A. Šyfnerio dėmesį, jo patiriamas, siuntinėjo lietuvių kalbos tarmių tekstus garsiam indoeuropiečių lyginamosios kalbotyros žinovui prof. A. Šleicheriui į Jenos universitetą. Pradėdamas dėstyti lietuvių kalbą A. Baranauskas jau buvo susipažinęs su žymiausiųjų to meto lietuvių kalbos tyrinėtojų A. Šleicherio ir F. Kuršaičio darbais. Tad seminarijoje Jaunius pateko į gana palankias sąlygas įgimtiems savo gabumams plėtoti. „Kas buvo labiau išsilavinęs ir linkęs į kalbų tyrimą, tas iš Baranausko galėjo daug pasimokyti. Ir Jaunių, baigiant Kauno gimnaziją, į Kunigų seminariją atviliojo ne kas kitas, o A. Baranauskas.

K. Jaunius, dar mokiniu tebūdamas, jau reiškė filologinius savo gabumus ir lietuvių kalbos gramatikoje jau buvo gerokai pašokęs“ – rašo J. Tumas.⁸ Tad neatsitiktinai seminarijoje Jaunius tapo vieno žymiausio to meto lietuvių kalbos autoritetų A. Baranausko mokiniu, gavo progos gilinti, ypač senųjų – graikų ir lotynų žinias, taip reikalingas būsimosioms filologijos studijoms. Seminarijoje Jaunius aistringai domėjosi gimtąja žemaičių tarme ir apskritai lietuvių kalba. Tai daryti skatino paties dėstytojo Baranausko reikalavimai. Susidurdamas su įvairių tarmių atstovais, Baranauskas prašydavo klierikus užrašyti tekstų jų tarme. Vėliau iš tų tekstų sėmėsi medžiagos lietuvių kalbai dėstyti, jos tarmių skirtumams iliustruoti ir pan.

Pirmasis Jauniaus darbelis iš tarmių ir buvo Baranausko prašymu parengta „Pasaka paraszyta pagal kalbos Endrejwiszkiu“. Šią pasaką Jaunius 1873 m. įteikė po Lietuvą ir Žemaičius mokslo tikslais važinėjančiam čekų kalbininkui Leopoldui Geitleriui, kuris po dviejų metų išspausdino ją savo knygoje *Litauische Studien*“ (Lietuvių kalbos tyrinėjimai)⁹.

Kalbininkas, K. Jaunius bendro ne vien savo mokytojo A. Baranausko pavyzdžio dėka, bet ir palaikydamas glaudžius ryšius su tėviške, su gimtąja tarme, aplinka.

Dar seminarijoje Jaunius pasirodė gebąs kritiškai žiūrėti į savo mokytojo Baranausko dėstomą lietuvių kalbos kursą. Mat Baranauskas ištikimai laikėsi A. Šleicherio pažiūrų į lietuvių kalbos rašybą. O Jaunius daugiau buvo linkęs laikytis F. Kuršaičio rašybos taisyklių. Remdamasis A. Šleicheriu, Baranauskas nenorėjo pripažinti kitų autoritetų ir dėl to nebuvo linkęs pakęsti prieštaravimų, taisyčių ar pastabų. Tarp mokinio ir mokytojo kildavo ir rimtų mokslinių diskusijų. Jaunius skelbė savo rašybos

¹ J. Tumas, *Lietuvių draudžiamąjį laiką literatūros paskaitos*, Kaunas, 1924, p. 248.

⁹ *Litauische Studien*. Auswahl aus den ältesten Denkmälern, dialectische Beispiele, lexikalische und sprachwissenschaftliche Beiträge von dr. Leopold Geitler, Prag, 1875, p. 21-23.

racionalumą, žadėjo progai pasitaikius tik ją dėstyti lietuvių kalba. Tačiau visa tai nekliudė gerų mokytojo ir mokinio santykių.

A. Baranauskas buvo rimtas pedagogas ir kvalifikuotas lietuvių kalbos dėstytojas, mokslininkas, be kita ko, mokėjęs pastebėti savo mokinių gabumus kalbotyrai. Tuos Jauniaus gabumus visokeriopai ugdė bei stiprino, pranašaudamas jam gražią ateitį. Tad neatsitiktinai 1875 m., Kaune lankantis kalbininkams Janui Boduenui de Kurtenė ir Janui Karlovičiui A. Baranauskas kaip vieną iš geriausių savo mokinių svečiams pristatė Jaunių. Sužavėtas tuo, kaip klierikai tobulai moka lietuvių kalbą ir yra puikiai lingvistiškai išprusę, J. Boduenas de Kurtenė vėliau rašė, kad tokie mokiniai gali suteikti garbę netgi Vokietijos universitetų kalbotyros profesoriams. 1875 m. spalio 4 (16) d. laiške H. Vėberui A. Baranauskas nurodo Jaunių pirmuoju tarp klierikų, kurie galėtų suteikti patikimų žinių apie žemaičių tarmę¹⁰, o 1876 m. sausio 26 (14) d. laiške skaitome: „Klausimus Tamstos apie žemaičių patarles daviau peržiūrėti Kazimierui Jauniui, apie kurį aš jau anose gromatose minėjau. Jisai gimęs Žemaitis, mano kalbos mokslą už kitus geriau išmano, ir ant kalbotyrostės akvatus. Tai, kas tenai parašyta ne mano ranka, tai anas sveikas parašė“.¹¹

Jaunius seminarijoje domėjosi ne vien lietuvių kalba, jis intensyviai mokėsi ir kitų kalbų, apskritai, plėtė savo žinias. Kaip vienas gambiausių ir pavyzdingiausių auklėtinių, dar net neišklausęs viso seminarijos kurso, Jaunius 1874 m. buvo siunčiamas į Sankt Peterburgo dvasinę akademiją mokytis toliau. Bet Jaunius... neišlaikė bendrojo lavinimo dalykų: rusų kalbos, Rusijos istorijos ir geografijos egzaminų (galbūt, čia atsiliepė nebaigtas gimnazijos kursas), ir Kauno gubernatorius neleido jo komandiruoti į akademiją.

Po metų Jaunius baigė seminariją ir 1875 m. birželio 28 d. buvo išventintas kunigu. Reikėjo versti naują, nežinomą gyvenimo puslapį. Jaunius atsidūrė tarsi kryžkelėje. Vienas kelias - tai kunigo, „avelių ganytojo“, įprastinis daugelio to meto pasirinkimas. Tai kelias, kuriuo galima grįžti prie žmonių, nors, tiesa, Jaunius ir nebuvo spėjęs nuo jų atitrūkti. Antrasis kelias – tolimesnės teologijos studijos Sankt Peterburge. Nors Jaunius nenorėjo nutolti nuo savo gimtojo krašto, nuo žmonių, nuo žemaičių tarmės, tačiau jį viliojo akademija, kur tikėjosi turėsias progų toliau aiškintis jį taip traukiančias kalbos mokslo paslaptis. Kunigų seminarijos rektorius prelatas S. Račkauskas atsiliepia apie Jaunių labai teigiamai: seminarijoje buvęs labai gero elgesio, gabus, puikiai mokėjęs dėstomuosius dalykus ir dėl to baigė su pirmosios kategorijos pažymėjimu. Tų pat metų rudenį Jaunius siunčiamas į Sankt Peterburgą. Sėkmingai išlaikęs stojamuosius egzaminus, lapkričio 11 d. jis priimamas į dvasinę akademiją toliau studijuoti teologijos.¹²

¹⁰ K. Alminauskis, Vyskupo Antano Baranausko laišakai Hugo Vėberui, „Archivum Philologicum“, I, Kaunas, 1930 m., p. 81.

¹¹ Ten pat, p. 101.

¹² 1832 m. uždarius Vilniaus vyriausiąją seminariją, po metų buvo įkurta Vilniaus dvasinė akademija. 1842 m. ji buvo perkelta į Peterburgą. 1867 m. panaikinus analogišką katalikų dvasinę akademiją Varšuvoje, Peterburgo dvasinė akademija liko vienintelė visiems Rusijos katalikams. Joje mokydavosi maždaug 50 studentų, iš jų trečdalis būdavo iš Lietuvos.

АТТЕСТАТЪ.

Предъявитель сего, *священникъ Назимиръ
Авнисъ*, поступивъ воспитанникомъ Римско-
Католической Духовной Академіи на счетъ *Желшевской* впа-
риши 17го Сентября 1875 года и состоя въ сей Академіи по ниже-
писанное число, окончилъ полный курсъ ученія. Въ слушанныхъ
имъ наукахъ при *отличныхъ* способностяхъ оказалъ *от-
личные* успѣхи, поведенія былъ *отличнаго*
и по разрядному списку присвоена ему степень *первая*.
Сверхъ того *священникъ Авнисъ* какъ выдер-
жавшій предписанныя правилами о производствѣ въ ученія зва-
нія словесныя и письменныя испытанія, постановленіемъ Акаде-
мической конференціи, состоявшейся *20го Іюня 1878 года*, удо-
стоенъ степени Кандидата, а постановленіемъ *21го Іюня* текущаго
года признанъ достойнымъ степени Магистра Богословія. Во увѣ-
реніе чего и данъ сей Аттестатъ отъ Правленія Академіи за
надлежащимъ подписаніемъ и съ приложеніемъ казенной печати.

С.-Петербургъ Іюня *22го* дня 1879 года.

Ректоръ Академіи, *Степанъ Косаковскій*

Секретарь Александръ

Akademijoje Jauniui atsivėrė kur kas palankesnės sąlygos ir kalbiniam gabumams ugdyti. Per ketverius mokslo metus čia buvo dėstoma nemaža humanitarinių dalykų: logika, psichologija, visuotinė ir Rusijos istorija, poetika, literatūros istorija ir specialiosios kalbos disciplinos. Akademijoje dirbo žymūs

to meto mokslininkai, pavyzdžiui, lotynų literatūrą ir graikų kalbos gramatiką dėstė vienas žinomiausių profesorių Liucijanas Miuleris, lotynų kalbą – Imperatiškosios Sankt Peterburgo mokslų akademijos narys Antonas Francas Šyferis (1817 – 1879) senąją hebrajų kalbą ir biblijos istoriją – Sankt Peterburgo imperatoriškojo universiteto Rytų fakulteto semitų filologijos katedros profesorius, žymus rusų orientalistas Danijilas Chvolsonas (1819 – 1911), rusų filologijos kursus skaitė garsus senosios rusų literatūros tyrinėtojas, Mokslų akademijos narys korespondentas, Peterburgo Istorijos ir filosofijos instituto profesorius Nikolajus Nekrasovas (1828 – 1908).

Akademijoje vyravo lotynų kalba, ja buvo skaitomos visos teologinės disciplinos: Šventasis raštas, dogminė teologija, bažnyčios istorija ir kanonų teisė, filosofija ir pan. Be to, buvo dėstoma ir graikų kalba, sanskritas, taip pat moderniosios Vakarų Europos kalbos – vokiečių ir prancūzų.¹³ Pridėjus dar Jauniaus mokamas lietuvių, rusų, lenkų kalbas, susidarė aštuonios kalbos. Tad Jaunius akademijoje gavo gana rimtą lingvistinį parengimą. Buvo netgi teigiama, kad tais laikais akademijos filologų korpusas mokslu buvęs daug rimtesnis - negu teologų.

Iš pradžių mokslai Jauniui sekėsi ne per geriausiai. Keletą teologijos disciplinų teišlaikė ketvertais, o tai jau nebuvo pavyzdinga. Tiesa, turint galvoje lingvistinius Jauniaus polinkius, tai suprantama. Bet ir iš senosios hebrajų kalbos vienintelį trejetą visame kurse prof. Chvolsonas parašė... Jauniui. Antrajame kurse kalbas mokėsi tik „gerai“, tačiau padėtis netruko pasitaisyti: trečiąjį kursą baigė „pirmos rūšies kandidato laipsniu“, ketvirtajame gavo aukščiausius visų dalykų pažymius, o iš vokiečių kalbos – dar ypatingą pažymėjimą. Pasak paties Jauniaus, lotyniškai jis galėjęs kalbėti ir rašyti geriau, negu lietuviškai.

Akademijoje Jaunius vis aktyviau įsijungia į lietuvių kalbos tyrimo darbą ir spėja pagarsėti kaip daug vilčių teikiantis lietuvių kalbos žinovas. Dėl to neatsitiktinai Peterburgo mokslų akademija 1878 m. prašė jį recenzuoti A. Juškos parengtą lietuviškų dainų rinkinį. 1879 m. pavasarį Jaunius išvertė į lotynų kalbą rinkinio pratarmę ir išanalizavo pati rinkinį.¹⁴ Kitiškai apžvelgęs A. Juškos rašybos sistemą, palyginęs ją su senųjų lietuviškų raštų autorių (M. Daukšos) ir XIX a. kalbininkų A. Šleicherio, F. Kursaičio, A. Baranausko, L. Geitlerio rašyba, Jaunius siūlo A. Juškai kiek patobulinti bei patikslinti „dainų statrašą“ (t. y. rašybą). Greta A. Juškos rašmenų Jaunius pateikia savo rašybą užrašytą dainą, sakydamas: „Jei Tamsta prypildysi visas čė parodytąs progumas (= būdus), tad dainas bus išduotas kaip reikent: mūsų kalbos mokslas prasiplatins ir Lietuva garbavos (= minės) Tamstos brangi dovina, ne Akademija nebturės ko beužmetinėti“. Laiške yra originalių Jauniaus pastabų ir dėl dainų parinkimo, jų liaudiškumo: „Man rodos, kad reik su visu išmesti dainas ne žmonjun sudetanses, bet kokias nors ant trinkas gulėjusia pusėtinai mokvta vepele“. Tokios, ne iš liaudies lūpų paimtos dainos skiriasi nuo tikrųjų dainų, nes turi

¹³ Apie Peterburgo dvasinės akademijos mokymo sistemą ir vidaus tvarką 1858 – 1862 m. žr. R. Mikšytės, min. darb., p. 221 – 226.

¹⁴ Recenzijos originalas (1879 m. kovo 6 d. 73 p. laiškas pavadintas „Apie kun. Ant. Juškos dainas ir jų kalbą“) laikomas Lietuvos kalbos ir literatūros instituto rankraštine, f. 1, Nr. 2230. Laiškas paskelbtas „Lietuvių tautosakoje“, kn. 1, d. 4, Vilnius, 1910, p. 549-562.

„sutinkančius eilių galus (= rimą) ir didei negryną kalbą: lenkiškų žodžių tokjosi dainosi devynes galybes“. Ši teigiama Jauniaus recenzija prisidėjo prie spartesnio A. Juškos dainų rinkinio „Lietuviškos dainos“ išspausdinimo 1880 – 1882 m. Kazanės universiteto mokslo darbuose.

Svarbu pažymėti, kad Jaunius laiške A. Juškai pasirodo ir kaip dialektologas. Čia pirmą sykį jis pateikia lietuvių kalbos ploto suskirstymo į aukštaičių ir žemaičių tarmes fonetinius požymius, nurodo šių tarmių ribas. Šis darbas tarsi būsimųjų lietuvių kalbos tarmių aprašų užuomazga. Dialektologija taps, kaip vėliau matysime, viena sričių, kur Jauniui pavyko vaisingiausiai dirbuotis.

Tais pačiais 1879 m. Jaunius išspausdino pirmąjį savo darbelį.¹⁵ Tai buvo A. Becenbergerio paskelbtos neva XIV a. lietuviškos dainos nagrinėjimas. Jame prie Tilžės gimnazijos mokytojo E. Gizevijaus, Papelkių precentoriaus Andersono ir žinomo kalbininko H. Vėberio pastabų buvo pridėta ir Jauniaus nuomonė dėl dainos senumo (Jauniaus tekstas ne ištisas, tik atpasakotas). Išanalizavęs dainos meninę formą ir kalbos ypatybes, jis prieina prie išvados, kad tai nėra senovinė liaudies daina (nors joje ir vaizduojamas tikras įvykis), o tik istorinės dainos imitacija.

Dvasinę akademiją galima buvo baigti dvejopai: arba tik išeiti visą jos mokymo kursą, arba šalia mokymo programos laikyti dar papildomus egzaminus žodžiu ir raštu mokslo laipsniui gauti. Jaunius, būdamas gabus ir uolus akademijos klausytojas, gebėjo išeiti visą mokomąją programą ir siekti mokslo laipsnio. Išlaikęs reikiamus egzaminus, parašęs ir sėkmingai apgynęs diplominius darbus (vieną iš rusų filologijos „Apie dorovės elementus komedijoje pagal Gogolio kūrinius „Revizorius“ ir „Pusstotė“, kitą iš teologijos), Jaunius gavo kandidato laipsnį ir baigė akademiją 1879 m. vasarą, vienu balsu pripažintas pirmos klasės teologijos magistru. Pagal veikiančius įstatymus mokslo laipsnio suteikimą patvirtino vidaus reikalų ministras ir Jaunius gavo atitinkamą atestatą bei magistro kryžių.

Akademijos absolventai būdavo skiriami dažniausiai pedagoginiam darbui į dvasinės mokymo įstaigas, rečiau – aukštesniaisiais bažnyčios pareigūnais. Baigęs akademiją Jaunius buvo numatytas palikti pačioje akademijoje Senojo įstatymo archeologijos profesoriumi adjunktu, kartu pridėdant jam ir klierikų prefekto, t. y. tikybos mokytojo, pareigas. Kadangi Jaunius domėjosi senovės žydų istorija ir kalba, tai siūlomoji biblijinė disciplina jam nebūtų trukdžiusi. Tačiau Jaunius dvasinėje akademijoje mokslus ėjo Žemaičių vyskupystės išlaikomas, ir vyskupas L. M. Paliulionis, nenorėdamas prarasti įdetų lešų mokytam dvasiškiui parengti, su Jauniaus palikimu akademijoje nesutiko.¹⁶ Jaunius grįžo į Lietuvą ir 1879 m. gruodį buvo paskirtas Kauno katedros kamendoriumi, arba vikaru. Bemaž po metu, 1880-ųjų rugsėjį, be vikaro pareigų, jis skiriamas Kauno kunigu seminarijos dėstytoju lotynų kalbos, katekizmo ir

¹⁵ Eine historische daina? Von Ed. Gisevius, Anderson und Hugo Weber nebst nachtrag mit bemerkungen von C. Jaunius. Altpreussische Monatsschrift, Königsberg, 1879, XVI Band, p. 421-442.

¹⁶ Akademijos vadovybė teigiamai užsirekomendavusio Jauniaus nepamiršo ir vėliau: tą pačią biblijinės archeologijos katedros profesorius vietą (kartu su klierikų prefekto pareigomis) Jauniui užimti siūlė dar kartą 1884 m. Tačiau Žemaičių vyskupystės vadovybė neišleido Jauniaus.

moralinės teologijos kursams skaityti. 1883 m. sausį Jauniui dar pridedamos Kauno mergaičių gimnazijos kapeliono (tikybos mokytojo) pareigos. Kaip gerai mokantį rusų kalbą, tų pat metų rugsėjį jis paskiriamas Žemaičių vyskupo sekretoriumi. Juo išbuvo bemaž dvejus metus. Nuo 1885–86 mokslo metų Jaunius vyskupo kanceliarijos reikalus perduoda kunigui Antanui Karosui, o pats skiriamas moralinės teologijos, homiletikos ir lietuvių kalbos profesoriumi kunigų seminarijoje. Šiose pareigose Jaunius pakeičia savo mokytoją A. Baranauską, kuris 1883 m. paskirtas Telšių vyskupijos pavyskupiui išėjo iš seminarijos.

Kaip dėstytojas, Jaunius buvo ne tik puikus savo dalyko žinovas, bet ir turėjo gerai išlavintą atmintį ir puikią iškalbą. Nesant spausdintų lietuvių kalbos vadovėlių, Jauniui sunkiomis sąlygomis teko mokyti klierikus lietuvių kalbos. Štai ką rašo apie tai Jauniaus mokinys J. Tumas: „Čia jau profesoriavo Kaz. Jaunius; jis mokėjo moksliskai pamėgti lietuvių kalbą... Klierikai priverstinai gaudavo kopijuotis Jauniaus paskaitas ir taip mokyti rašybos bei kilmėmokslio“.¹⁷ Seminarijoj, pasak J. Tumo, Jaunius buvo apsuptas meilės, pagarbos ir nusistebėjimo aureole. Didžiausias klierikų džiaugsmas buvo lietuvių kalbos pamokos ir jų skaitytojas prof. kun. Kazimieras Jaunius, prisimena J. Tumas. Baigiant pirmuosius mokslo metus, Jaunius davė parašyti egzaminams rašinį laisvai pasirinkta tema. Per egzaminą reikėdavo praktiškai paaiškinti gramatikos taisykles. Visi stengėsi kuo geriau parašyti, kad nereikėtų specialiai egzaminu atsakinėti, o tik aiškinti savo darbą. Paprastai Jaunius, radęs patogią progą, čia „pavaduodavo“ klieriką ir visą laiką aiškino pats. Mat jam terūpėjo kilmėmokslis¹⁸...

Jaunius pasidarė stačiai klierikų numylėtinis, dievaitis¹⁹. Viena savaitės dieną, ketvirtadienį, klierikai būdavo vedami į miestą pasivaikščioti. Kai Jauniui tekdavo eilė vesti, jis visuomet būdavo apsuptas didelio būrio klierikų. Jaunius buvo labai linksmas ir malonaus būdo, mokėdavo klierikams daug įdomių ir juokingų dalykų papasakoti. Laisvalaikiu seminarijos mūrai užėmė nuo klierikų lietuviškų dainelių.

Tačiau ne vien Jauniaus mokslininko ir dėstytojo erudicija, ne vien jo asmens savybės žavėjo klierikus. Reikia atminti, kad spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo laikais pats lietuvių kalbos dėstymas ar mokymas buvo retenybė (be Kauno kunigų seminarijos, lietuvių kalba dėstyta tik Marijampolės gimnazijoje) ir turėjo ypatingą reikšmę visiems klausytojams. Ar kas lietuviškai mokės atsidėjęs, ar ne, - vis tiek laike lietuvių kalbos dalyką itin svarbiu, net esminiu lietuviams skiriamose mokyklose. Patys lietuvių kalbos dėstytojai buvo lyg centrinės figūros... - tokiais žodžiais apibūdina J. Tumas lietuvių kalbos ir jos dėstytojų vaidmenį seminarijos gyvenime²⁰.

Nacionalinės spaudos laikais seminarijoje pradėjo reikštis tegu ir nedraus lietuvių nacionalinio judėjimo atgarsiai. Dar 1883 m. seminarijos auklėtiniai leido ranka rašytą laikraštėlį „Lietuva“. 1888 m.

¹⁷ Doc. p. e. J. Tumas, „Apžvalga“ ir apžvalgininkai, Kaunas, 1925, p. 3.

¹⁸ Kunigo Juozo Tumo Mokyklų istorija. Žemaičių kunigų seminarija, - Mūsų senovė. Pirmosios knygos, Kaunas, 1921, p. 73.

¹⁹ A. Milukas, Kun. Kazimieras Jaunius, Philadelphia, Pa, 1925, p. 10.

²⁰ Plačiau žr. J. Tumas, Prof. Kaz. Jaunius, „Lietuvos aidas“ 1928, Nr. 27(241).

čia susikūrė J. Tumo vadovaujama „Lietuvos mylėtojų draugija“, turinti tikslą rūpintis, kaip leisti ir platinti lietuvių kalba tikiybinių literatūrą ir knygas²¹. Tai buvo, be kita ko, greičiau būsimosios klerikalinės lietuvių inteligentijos atoveiksmis į caro valdžios represijas, taikomas lietuviškų knygų platintojams: įsteigtas rinkliavos fondas šelpti nukentėjusiems už spaudos lotyniškais rašmenimis platinimą, rūpinamasi religinio tautiško lietuvių laikraščio leidimu ir pan.

Jaunius greičiau buvo čia tik gana ryškus katalizatorius, bet ne ideologas ar vadovas. Lietuvių tautiškumo reiškėju jis tapo natūraliai, automatiškai, kaip lietuvių kalbos dėstytojas. Juk lietuviškai dėstoma homiletika ir ją lydinti lietuvių kalba buvo pagrindinės disciplinos, kėlusios nacionalinius seminaristų jausmus. Ar žinojo apie minėtos draugijos egzistavimą Jaunius? Jeigu tą žinojo pati seminarijos vadovybė, reikia manyti, kad žinojo ir Jaunius. Neabejotina viena: nors Jaunius ir buvo pasinėręs į kalbos mokslą, bet neužsimerkdavo prieš visa, kas vyko už seminarijos sienų jis nebuvo asketas ar dėstytojas dogmatikas. Čia galima prisiminti paties Jauniaus žodžius apie Kauno seminarijos laikotarpį: „Tai buvo geriausios mano gyvenimo dienos. Jaučiausi mylimas, naudingas ir pats labai mylėjau mokytinius“.

Tyrinėdamas ir dėstydamas lietuvių kalbą Jaunius tarsi atranda save. Jis visa galva, galima sakyti, beatodairiškai pasineria į kalbos paslaptis.

Seminarijoje A. Baranauskas turėjo progos toliau stebėti lingvistini savo mokinio augimą. „Jaunius, nors mano mokytinys, non jurat in verba magistri“ (nepriesiekia, t. y. ne visada pritaria mokytojo žodžiams), rašė A. Baranauskas 1882 m. Kukliai vertindamas savo lingvistinį išsilavinimą ir darbus kalbotyroje, be to, jau skųsdamasis metų našta, Baranauskas laiške H. Vėberui ir toliau pranašavo Jauniui kalbininko kelią: „Šitie plotai išvaikščioti ne mano sylomis, nei mano žinioms. Tai Tamstos, tai Šmidto ir kitų tokių galvočių darbas. Čia Tamstoms kalbėti, man gi klausyti. Aš misliju, kad K. Jaunius galės tenai su Tamstomis greičiumi stoti, jeigu jo kiti darbai nuo šito netatrauks. Jisai mokias sanskritiškai ir skaito darbus tyrėjų kalbos“²². Jaunius iš tikrųjų labai domisi kalbos mokslu, mokslo naujovėmis, sistemingai gilina savo žinias, dėstyimo reikalui rašo lietuvių kalbos gramatiką, pradeda spausdinti tarmių aprašus (žr. toliau). Jo autoritetas plačiai garsėja ne tik Lietuvoje, bet ir Rusijoje, taip pat už jos ribų. Susirašinėdamas su daugeliu žymių to meto kalbininkų, Jaunius geba ir kitų kalbų specialistams parodyti, kaip lietuvių kalbos faktai praverčia įvairiems kalbotyros klausimams nagrinėti. Kalbininkus ar šiaip bičiulius, besidominčius kalbos klausimais, Jaunius stebina dideliu gimtosios kalbos pažinimu, plačia lingvistine erudicija, kalbos aiškumu, lakia moksline fantazija.

Tačiau tai, kas kitur mokslininkui ir dėstytojui laikoma nuopelnu ir garbe, Jauniui buvo palaikyta nuodėme. Tas begalinis žavėjimasis kalbotyra atimdavo ne tik visą laisvalaikį, bet ir atsiliepė tiesioginiam seminarijos profesoriaus darbui. Matyt, Jaunius nepakankamai uoliai ėmė atlikinėti savo, kunigo ir

²¹ R. Vėbra, min. darb., p. 177, 178.

²² Archivum Philologicum, VII, Kaunas, p. 134.

dėstytojo, pareigas. Žemaičių vyskupas M. L. Paliulionis buvo gana konservatyvių pažiūrų bažnyčios reikalų administratorius. Mokslą gerbė tik tokį, kurį matė tarnaujant katalikybei. „Gryno mokslo, besiplėtojančio savarankiškai, visiškai nepripažino. Jis sakydavęs nežinąs, kokia bus lietuviams nauda iš tų gilių matematiškų ir filologinių tyrinėjimų... Dėlto gi į Barausko atsidavimą matematikai, į Jauniaus įsigilinimą filologijoje, į Maironio užsiėmimą poezija žiūrėdavo su pasigailėjimu kaip į silpnybę, kurios doras kunigas turėtų saugotis“²³. Šitokiam vyskupui negalėjo įtikti kunigas kalbotyros entuziastas. Vyskupas pasidavė įkalbamas, kad Jaunius pažeidžias seminarijos tvarką. Tačiau svarbiausia, pasak J. Tumo, vyskupui nebuvo brangintinas „kunigas“, neužsiimantis tiesioginiais kunigiškais dalykais, ir Jaunių atleido iš seminarijos profesoriaus pareigų²⁴.

Trylika darbo metų Kauno kunigų seminarijoje buvo bene pats darbingiausias, turiningiausias ir laimingiausias Jauniaus gyvenimo laikas. Vargu ar galėjo kas iš anksto nujauti, kad 1892 metai bus Jauniaus kaip kalbininko ir žmogaus tragedijos pradžios metai. Vyskupas Jauniui pasiūlė pasirinkti kurią nors kaimo parapiją. Pasijutęs *persona non grata*, Jaunius iš viso atsisakė likti Žemaičių vyskupystėje. Reikėjo skubiai susirasti kunigo vietą kur kitur. Norėjo pasinaudoti tuo metu pasitaikiusia proga tapti Dorpato (dabar Tartu) universiteto kapelionu, tačiau į Dorpatą buvo paskirtas kitas kunigas. Prasidėjo ilga vietos paieškos procedūra, ištisi neaiškaus laukimo mėnesiai – reikėjo nueiti daug biurokratinių kelių. Mat kunigo išėjimas iš vienos vyskupystės į kitą buvo susijęs ne vien su bažnytinės, bet ir civilinės administracijos - gubernatoriaus leidimu. Kauniškės vyskupystės vyresnybės „rūpesčiu“ Jauniui buvo numatyta Kazanės klebono vieta (geresnės vietos nepaieškota, bijant užrūstinti vyskupą Paliulionį). Pagaliau 1892 m. gruodį buvo gautas Kazanės gubernatoriaus sutikimas įsileisti Jaunių į Mogiliovo vyskupystę²⁵. Tad Jaunius buvo priverstas dangintis į tolimąją Kazanę. Jos klebonu ir buvo paskirtas 1893 m. kovo 31 d. Faktiškai šis paskyrimas Jauniui buvo tremtis, jo kaip mokslininko lingvisto pasmerkimas, bausmė už pernelyg didelę aistrą kalbotyrai. Štai ką su širdgėla ir pasipiktinimu 1908 m. savo atsiminimuose apie Jaunių rašė G. Petkevičaitė-Bitė: genialų mokslo vyrą, tiesiog savo mokslo užhipnotizuotą, nepajėgiantį prisilenkti prie gyvenimo mažmožių – paskiria klebonu! Tai vis tiek, ką galingą arą, savo pasikėlimuose žvaigždėtame melsvume nardanti, priversti gaidžio priedermes pildyti: kokiame patvoryje vištelėms maisto grūdus kapstinėti“²⁶. Dėl nelaimingai susiklosčiusio tolesnio Jauniaus

²³ Nekrologinis redakcijos straipsnis vysk. L. M. Paliulioniui mirus, „Draugija“, 1908, Nr. 21, p. 222.

²⁴ J. Tumas 1928 m. pasakojo: „Žemaičių vyskupas Medislovas-Leonardas Pallulon-Paliulionis pasidavė įkalbamas, būk prof. kunigas, kurs nei seminarinės tvarkos nesilaiko, kurs silentium neigia, su savo svečiais vėl vakarą gerdamas alų ir balsiai kvatodamas, kurs pramiega mišias ir nesimeldžia, - yra seminarijoje anomalija...“ - cituojama pagal Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Krislai, 1966, p. 756-- 757.

²⁵ Mogiliovo arkivyskupystė-metropolija buvo įkurta 1798 m., sudarius katalikų bažnytinę provinciją. Vėliau jos centras buvo perkeltas į Peterburgą. Be Vilniaus, Žemaičių ir dar kitų vyskupysčių, Mogiliovo arkivyskupystei priklausė Rusijos imperijos rytuose išsibarsčiusios katalikų parapijos, iš jų ir Kazanės.

²⁶ Žr. G. Petkevičaitė-Bitė, Krislai, Vilnius, 1966, p. 509.

gyvenimo buvo kalta Žemaičių vyskupystės dvasiškoji vadovybė. Tai drįso pabrėžti net vienas kunigas per K. Jaunius laidotuves pasakytame pamoksle. Tuo tarpu prelatas Aleksandras Dambrauskas-Jakštas, teisindamas visuomenės akyse vyskupą Paliulionį, bandė įrodinėti, kad tikroji Jaunius persikėlimo iš Kauno į Kazanę priežastis buvusi „ne dvasiškos valdžios persekiojimas, bet paties Jaunius perminkšta ir perkaršta širdis“²⁷.

Kazane tada jau buvo gana žymus miestas, turėjo seną ir turtingą kovų su totoriais istorija. Pagal gyventojų skaičių laikomas gubernijos miestu ir užėmė 8-ąją vietą Rusijos imperijoje. Kai 1893 m. į ją atvyko Jaunius, veikė 85 stambūs fabrikai bei gamyklos ir apie 70 smulkių įmonių. Vyravo žemės ūkio ir gyvulininkystės produktų, medienos, iškasenų apdirbimo įmonės. Gausūs ir garsūs buvo odos, muilo fabrikai. Priplaukose vyko judri prekyba tiek žaliavomis, tiek įmonių gaminiais. 1897 m. visos Rusijos gyventojų surašymo duomenimis, Kazanė turėjo daugiau kaip 130 000 gyventojų, iš jų arti 1000 buvo Romos katalikų tikėjimo. Tai buvo pigi darbo jėga iš Lietuvos, bežemiai valstiečiai, miestelių amatininkai, padieniai darbininkai. Ieškodami uždarbio lietuviai ir kitų Šiaurės vakarų krašto tautybių žmonės XIX a. pab. papildė augančių Rusijos pramonės miestų darbininkų gretas. Vieni lietuviai į Kazanę buvo atitremti už spaudos lotyniškais rašmenimis platinimą, kiti atsidūrė čia kaip 1863 m. numalšinto sukilimo aukos²⁸. Kazanėje buvo ir viena katalikų parapija, kurios klebonijoje paprastai būdavo keletas kunigų iš Lietuvos.

Kazanė buvo žymus to meto Rusijos mokslo ir kultūros centras. 1804 m. čia įkurtas universitetas (dabar – Kazanės valstybinis V. Uljanovo-Lenino universitetas), kuriame mokėsi, o vėliau profesoriavo ir buvo universiteto rektorium (1827–1846) pasaulinio garso rusų matematikas, neeuclidinės geometrijos kūrėjas Nikolajus Lobacevskis. Jame 1887 m. teisės mokslus ėjo jaunasis Vladimiras Uljanovas-Leninas, čia išitraukęs į studentų revoliucinį judėjimą ir gavęs kovos krikštą. Be universiteto, Kazanėje veikė dar Veterinarijos institutas (nuo 1873 m.), dvasinė akademija, keliolika vidurinių mokymo įstaigų.

XIX a. antrojoje pusėje ir ypač paskutiniaisiais dešimtmečiais Kazanėje gyveno ir dirbo nemažai kalbininkų, savo mokslinės veiklos akiratyje turėjusių ir lietuvių kalbą. Kazanės universitetas, galima sakyti, buvo vienas iš pirmųjų Rusijos universitetų, kur imta domėtis lietuvių kalba. Lituianistikos tyrinėjimus čia bene bus pradėjęs lietuvis, žemaitis nuo Kurtuvėnų Andrius Ugianskis (1816- 1870). Baigęs Kazanės universiteto klasikinės filologijos studijas jis dirbo vyresniuoju graikų kalbos mokytoju Simbirsko gimnazijoje, nuo 1849 m. dėstė graikų kalbą Kazanės I gimnazijoje. 1850 m. jam buvo suteiktas graikų filologijos magistro laipsnis. 1861 m. A. Ugianskis pakviečiamas į Kazanės universitetą dėstyti graikų kalbos ir literatūros, eina ekstraordinarinio Graikų filologijos ir archeologijos katedros profesoriaus pareigas. Vėliau jam pavedamas lotynų kalbos dėstymas ir Romos autorių komentavimas. Be antikinių

²⁷ A. Dambrauskas, *De omnibus nil nisi veritas*, „Draugija“, 1908, Nr. 21, p. 97.

²⁸ Kazanėje 1895 m. atsidūręs lietuvis kunigas Juozas Genys rašė J. Tumui, kad klebonijoje patarnauja totoriai, kunigai arbatą geria kas sau, o pietus imą iš bobučių lietuvių, iš Baisogalos parapijos, kurios čia su vyrais nuo 1864 m. gyvenančios, „Vairas“, 1914, Nr. 3, p. 6.

kalbų, A. Ugianskis domėjosi ir savo gimtąja lietuvių kalba. Maždaug 1849 m. jis buvo pradėjęs sudarinėti lietuvių-rusų kalbų žodyną, kur buvę apie 100 000 žodžių, periodiniame leidinyje „Журнал Министерства народного просвещения“ 1869 m. išspausdino straipsnį „Apie lietuvių kalbos savybes“. A. Ugianskis savo darbais darė įtaką ir kitiems lietuviams, kad ir netiesioginiu būdu ragino juos domėtis gimtąja kalba.

1875 – 1883 m. Kazanėje dirbo profesorius J. Boduenas de Kurtenė, Kazanės lingvistinės mokyklos kūrėjas, universitete dėstęs lyginamąją indoeuropiečių kalbų gramatiką, domėjęsis lietuvių kalba. Jis susibūčiuliavo su tais pačiais metais iš Jekaterinburgo (dabar Sverdlovskas) atvykusiu ir Kazanės III gimnazijoje pradėjusiu mokytojauti Jonu Juška, o vėliau ir su jo broliu Antanu. J. Boduenui de Kurtenė rūpesčiu bei tarpininkavimu Kazanės universitetas 1880–1882 m. išleido brolių A. ir J. Juškų trijų tomų tautosakos rinkinį „Lietuviškos dainos“, 1880 m. - „Svodbinę rėdą Vėliuonyčių lietuvių“. 1883 m. Kazanės universitetą baigė A. Aleksandrovas, kuris vėliau dirbdamas Dorpato ir Charkovo universitetuose išleido K. Donelaičio kalbos tyrinėjimą (1886) ir darbą apie lietuvių kalbos sudurtinius žodžius (1888). A. Aleksandrovas 1888 m. pradėjo dirbti Kazanės universiteto Lyginamosios kalbotyros, o vėliau Slavų filologijos katedros profesoriumi, be to, kurį laiką buvo Istorijos ir filologijos fakulteto dekanas.

Visa gerai žinodamas, Jaunius turbūt neatsitiktinai savo gyvenimo ir mokslinio darbo vieta pasirinko tolimąją Kazanę. Be abejo, tikėjosi čia rasiąs bent įmanomas sąlygas, leidžiančias suderinti kunigo pareigas su pamėgtos kalbotyros tyrinėjimu. Tačiau būdamas iš prigimties labai jautrus Jaunius Kazanėje vis dėlto skursta, jį kankina nostalgija. Su gailėsčiu prisimena savo geriausias gyvenimo dienas Kaune, kai jautėsi mylimas ir naudingas. Svetimas, tolimas kraštas, nemielos širdžiai klebono pareigos, lenkiančios „prie gyvenimo mažmožių“, atitrūkimas nuo gimtosios kalbos ir vienatvė suardė Jauniaus sveikatą. Sunkiai bepakeldavo protinį pervargimą sykį recenzuodamas viena disertaciją jis tiek į ją gilinosi, kad kelias naktis nemigęs, visai nusilpo, neatvyko į posėdį, susirgo ir kelias savaites išgulėjo lovoje. Nuo to įvykio Jauniaus nervai paio, jis turėjo atsisakyti klebonavimo, pateko į ligoninę²⁹.

Juridiškai tokį ligonį buvo galima atsiimti į namus. Jauniaus broliai ar kiti artimieji to daryti nesiryžo, iš Lietuvos šviesuolių irgi mažai kas težinojo tikrą Jauniaus padėtį Kazanėje. Viena susipratusi lietuvaitė, Jadvyga Juškytė nuo Vilkijos, Jaunių pažįstantį tik iš klierikų pasakojimų, turtingų savo giminaičių paremta, 1895 m. atvažiavo į Kazanę aplankyti Jauniaus ligoninėje. Jaunius buvo tik psichiškai pervargęs, jo liga buvo pagydoma, tačiau reikalavo laiko ir geros priežiūros.

Juškytė rado Jaunių besusitaikstantį su ligoninės gyvenimu, nelaukiantį išvaduotojų: jis nusijuokė, kad Juškytė nori jį išvaduoti, tarsi įsigeidusi žvaigždžių nuo dangaus. Vis dėlto Jaunius galvojo, kaip

²⁹ 1894 m. Jaunius neatlaikė gedulingų mišių už mirusį monarchą Aleksandrą III ne dėl politinių motyvų, bet paprasčiausiai turėdamas kokių silpnumą. Vietos administracija be teismo nutarė ištremti Jaunių į Sibirą. Tačiau gubernatoriui pranešė, kad Jaunius prieš metus sirgęs nervais, dėl to jį paguldė į psichiatrinę ligoninę. Plačiau žr. J. Juškytė, kun. Kazimiero Jauniaus liga, „Vairas“, 1914, Nr. 3, p. 2.

gelbėtis nuo ligoninės nuobodulio, persekiojimo manijos, haliucinacijų ir melancholijos. Žiema prasimanydavęs fizinio darbo, valydavęs sniegą nuo sodo takelių. Tas darbas trumpindavęs laiką, ramindavęs nervus, stiprindavęs fiziškai, jis galėdavęs užmigti.

Artėjo pavasaris. Prof. Aleksandrovas atnešdavo Jauniui naujų kalbotyros knygų, bet knygos ne visuomet padėdavo. Tačiau įvykiai klostėsi teigiamai, ir tų pačių (1895) metų pavasarį Juškytė, doro carinės armijos kapitono Palenso patariama, per Kazanės gubernatorių išsirūpino leidimą išvežti ligonį į Kauno guberniją. Ir štai kelionė atgal, į Lietuvą.

Ką mąsto grįždamas paliegęs tremtinys? Kur dėtis, ko imtis grįžus į gimtąjį kraštą? Jaunius pirmiausia prisimena seminariją Kaune. Ten grįžęs jis jaustųsi geriau negu bet kur kitur. Atvažiavęs į Kauną aplanko vyskupą Paliulionį, bet iš jo išėjęs, jau daugiau ne valandėlės Kaune nebenori būti, net nenori, kad jo kaulai čia ilsėtųsi...

Reikia pasirūpinti atgauti sveikatą. Po nervų ligos Jaunius dar nebuvo spėjęs atsistatyti. Jis negalėjo klausytis vargonų muzikos: gausmas taip sugraudindavęs, kad tik visomis valios pastangomis galėdavęs sulaukti pabaigos. Sėdėti pasilenkęs ir rašyti, skaityti irgi negalėjo. Tad kurį laiką vasarą Jaunius praleidžia vienoje Vilkijos dvarininkų Zadarnauskų šeimoje. Čia jį gaivina vaizdingos Nemuno pakrantės, pasivaikščiojimas, pokalbiai su panemunės žvejais. Prijaučiančių kunigų sušelptas Jaunius lankosi tėviškėje, kur dar randa gyvą motiną, gydosį Palangoje. Kurį laiką gyvena Kaune pas Konstantiną Gukovskį (1857–1908), istorijos mokytoją, vėliau Kauno gubernijos valdybos atsakingą darbuotoją, kurio redaguojamame statistikos metraštyje, „Памятная книжка ковенской губернии“ spausdino savo tarmių aprašus.

Įsivaizduokime to meto Jauniaus būklę: sveikata pašlijusi, gyvenimo perspektyvos neaiškios. Nors jėgos pamažu ir grįžta, jis – kunigas be parapijos ar kitų dvasininko pareigų, vadinasi, be pastovios algos. Tiesa, iš Mogiliovo metropolito vieną kartą gauna 300 rublių pašalpą gydytis. Reikia rūpintis, iš ko toliau gyventi. 1896 m. Jaunius kreipėsi laišku į Kauno gubernatorių, prašydamas tarpininkauti, kad vidaus reikalų ministras išrūpintų iš paties caro kasmetinę pašalpą³⁰. Pagal Jauniaus amžininkų (J. Juškytės ir kitų) pasakojimų iki šiol plačiau žinoma versija apie Jauniaus prievartinį išvykimą į Kazanę, jo ligą, vėliau gydymąsi ir grįžimą į Peterburgo dvasinę akademiją. Iš laiško gubernatoriui aiškėja, kaip pats Jaunius vertino savo išvykimą į Kazanę, ligą bei jos pasekmes. Tai bene vienintelis dokumentas, kuris autentiškai atspindi Jauniaus nuotaikas Kazanėje, jo planus ir sumanymus. Taigi laiške gubernatoriui Jaunius rašo, kad prašydamasis 1892 m. perkeliamas į Mogiliovo arkivyskupystę, tikėjosi gauti profesoriaus vietą Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje, kur svajoto toliau tyrinėti lyginamąją kalbotyrą. Net ir laikinai paskirtas Kazanės parapijos klebonu, jis tikėjosi vietos dvasinėje akademijoje. Tačiau nelemta liga (klausos haliucinacijos) suraizgė visus jo planus. Kad ir išgijęs nuo pačios ligos, Jaunius dėl nervų

³⁰ LTSR Valst. respublikinės bibliotekos rankraštynas, F 23/1.

sistemos sukrėtimų buvęs priverstas atsisakyti dvasininko pareigų. Tuo tarpu sveikata anaiptol nekliudanti jam dirbti grynai mokslo darbą. 1895 m. rugpjūčio mėnesį, toliau rašoma laiške, Jaunius gavęs dvasinės akademijos rektoriaus ir arkivyskupo metropolito pasiūlymą dirbti akademijos senosios hebrajų kalbos katedroje. Tačiau, matyt, Jaunius to meto sveikata negarantavo, kad galės dirbti dėstymo darbą. Akademijos vadovybė, nenorėdama prarasti Jaunius kaip mokslininko ir specialisto, pasiūlė jam dar kuri laiką pailsėti, ko gera, slapta vildamasi, kad pagerės Jaunius sveikata ir pasirodys, kiek tvirtas pasiryžimas dirbti akademijoje. Jaunius grįžo į Lietuvą. Tačiau ir po pusmečio, 1896 m. pradžioje atvykęs į dvasinę akademiją darbo negavo, tik patyrė, kad aukštosios dvasinės vyresnybės nuomonė dėl priėmimo į minėtą katedrą pasikeitė jo nenaudai (matyt, dėl to, kad nebuvo dar visiškai pasveikęs). Sunku įtarti, kad Jaunius laiške gražina padėtį vien norėdamas užsitikrinti nuolatinę pašalpą ir troškimus laiko tikrove. Svarbiausia, kad savo tolimesnę ateitį jis siejo tik su mokslo darbu. Tačiau kol kas Jaunius laiške gubernatoriui tegali priminti savo trylikos metų veiklą Kaune (nepriekaištinga darbą kunigų seminarijoje, gubernijos leidinyje „Памятная книжка...“ spausdintus tarmių aprašus, dalyvavimą Vargšų globos draugijoje) ir... nuolankiausiai prašyti kasmetės pašalpos, nes „retkarčiais gaunama vienkartinė pašalpa negali pagerinti mano vargingo būvio...“

Rūpindamasis nuolatine pašalpa, Jaunius dažnokai lankosi Peterburge. Čia jis randa nemaža savo bičiulių, atgaivina pažintis su buvusiais akademijos profesoriais ir auklėtiniais, bando imtis filologijos tyrinėjimų. Jis pradeda domėtis ir Peterburgo lietuvių kultūrine bei filologine veikla. Viešosios bibliotekos direktoriaus E. Volterio kviečiamas talkina M. Daukšos „Postilės“ perspausdinimo 300-ųjų metinių proga reikaluose. Iš M. Daukšos „Postilės“ rengimo spaudai gauna daug įdomios ir vertingos medžiagos savo kalbiniam tyrinėjimams. Tą rodo išrašai, įdomesnių, senesnių žodžių bei jų formų sąrašai B. Volterio perspausdintos „Postilės“ antrojo sąsiuvinio egzemplioriuje. Ne veltui, pasak K. Būgos, Jaunius Daukšą dėl „Postilės“ kalbos (ne turinio) yra pavadinęs lietuvių Homeru³¹.

1898 m. pabaigoje draugų pakviestas prie universiteto veikusioje Neofilologų draugijoje³² Jaunius skaitė paskaitą apie lietuvių kalbos gramatinių formų galūninių skiemenų kirčiavimą. Remdamasis lietuvių kalba bei jos tarmėmis, taip pat ir giminiškomis baltų bei kitu indoeuropiečių kalbomis, Jaunius nurodė tris lietuvių kalbos galūninių skiemenų ypatybes: 1) tvirtapradės priegaidės perėjimą į tvirtagalę, 2) oksitoninių formų perėjimą į baritonines ir 3) baritoninių perėjimą į oksitonines. Šios ypatybės yra kilusios įvairiais lietuvių kalbos raidos periodais, pradedant baltų kalbų laikais ir baigiant dabartine

³¹ K. Būga, Rinktiniai raštai, III, Vilnius, 1961, p. 691.

³² Neofilologų draugiją sudarė Peterburgo imperatoriškojo universiteto filologai, anksčiau priklausę Filologų draugijai (kitai vadinamai Romanų-germanų draugijai). Į lingvistinį Neofilologų draugijos ratelį, arba skyrių, rodos, no 1896 metų susibūrė tokie žymūs XIX a. pabaigos kalbininkai ir filologai, kaip S. Buličius, A. Kunikas, A. Pogodinas, E. Radlovas, A. Šachmatovas, taip pat E. Volteris ir kt. Skyriaus darbe dalyvavo taip pat ir kitų miestų kalbininkai: prof. F. Koršas iš Maskvos, prof. J. Boduenes de Kurtenė iš Krokuvos ir pan.

lietuvių kalba ir jos tarmėmis: 1) prūsų-latvių-lietuvių kalbų, 2) latvių-lietuvių, 3) pralietuvių, 4) dviejų tarmių: žemaičių ir aukštaičių, 5) keturių patarmių: šiaurės vakarų ir pietryčių žemaičių bei rytų ir vakarų aukštaičių ir 6) dabartinių lietuvių kalbos tarmių. Šiuos periodus gausiai ir įtikinamai iliustruoja garsų kriterijais.

Lietuvių kalbos negalūninių skiemenų kirčiavimas pagal paraleles su sanskrito, senosios graikų ir rusų kalbomis kildinamas iš indoeuropiečių prokalbės. Todėl a *priori* tikėtina, kad senosios graikų galūninių skiemenų intonacijos skirtumai galėję būti ir lietuvių kalboje. Bet lietuvių kalbos galūninius skiemenis paveikė oksitoninis dėsnis. Pralietuvių galūninių skiemenų priegaidę galima atstatyti iš sudurtinių žodžių pirmojo sando linksninės formos, kuri, būdama žodžio viduryje, apsaugota nuo oksitoninio dėsniu veikimo, pavyzdžiui, *galvū-gala, Žan-sū-gala*. Patikima priemonė galūninių skiemenų priegaidei atkurti yra ir žemaičių tarmės antrinis kirtis, esantis priešpaskutiniame skiemenyje tada, kai galūninis skiemuo senovėje buvo tvirtapradės priegaidės.

Toliau Jaunius kalbėjo apie lietuvių kalbos priegaidžių žymėjimą grafiškai, panaudojant graikų kalbos ženklus – cirkumfleksą ir akūtą. Čia apžvelgiamas priegaidžių žymėjimas M. Daukšos „Katekizme“ ir „Postilėje“, D. Kleino pirmojoje lietuvių kalbos gramatikoje, XIX a. antrosios pusės kalbininkų A. Becenbergerio, Fr. Kursaičio, A. Leskyno, E. Zyverso (E. Sievers) ir kitų darbuose. Jaunius lietuvių kalbos galūninių skiemenų kirčiavimą nagrinėjo trijuose Neofilologų draugijos susirinkimuose (22, 23 ir 24-ame). Paskaitoje lietuvių kalbos fonetikos archaiškumas buvo ne deklaruojamas, bet duodama konkreti jos istorinės raidos etapu analizė, paremta kitų indoeuropiečių kalbų atitikmenimis, pritaikoma kitų giminiskų kalbų kirčiavimo dėsniams paaiškinti. Paskaitos autorius gvildeno ir kai kurias rusų kalbos kirčiavimo išimtis, pavyzdžiui, kodėl vieni žodžiai turi pastovų kirtį, o kiti - nepastovų (брат - братья, bet - друг - друзья). Paskaitos klausėsi nemažai Peterburgo dvasinės akademijos profesorių, šiaip svečių, taip pat ir lietuvių studentų bei moksleivių. Klausytojai entuziastingai sutiko lektorių. Peterburgo laikraščiuose apie Jaunių pasirodė karštų ir palankių atsiliepimų. Pavyzdžiui, „С. – Петербургские ведомости“ rašė, kad Jaunius paskaitose pasirodė puikiai pažįstąs lingvistinę literatūrą, savo mintis dėstęs labai aiškiai ir vaizdžiai, suformulavęs keletą svarbių tonologijos dėsnių³³. Vėl tarytum naujai atgimsta gyvenimo negandų nepalaužtas, gaivalingas Jaunius potraukis kalbotyrai, vėl specialistus ir eilinius klausytojus žavi genialus daugelio kalbų mokėjimas, nepaprastai išlavinta iš kalba, neišblėsusi milžiniška atmintis. Kazanės nuoskaudos tarsi pamirštos³⁴.

Remdamasi palankiais spaudos atsiliepimais ir prisimindama Jaunių buvus gabų ir mokslų auklėtinį, Peterburgo dvasinės akademijos vadovybė pagaliau ištesėjo savo pažadą. Nuo 1898 m. gruodžio 8 d. Jaunius skiriamas graikų kalbos dėstytoju su 400 rublių atlyginimu metams, o atsilaisvinus

³³ 22-ое заседание лингвистического отделения нефилоло-гического общества, С.-Петербургские ведомости, 2(14) ноября 1898 г. No 301.

³⁴ Jaunius yra skaitęs ir daugiau paskaitų, pvz., apie tai, kad lietuvių kalbai netinka rusiški rašmenys, žr. A. Sprindis, Nežinomas P. Višinskio laiškas Žemaitėi, „Švyturys“, 1968, Nr. 3, p. 8.

profesoriaus vietai, nuo 1899–1900 m. m. pradžios skiriamas lotynų filologijos ir graikų kalbos ordinariniu profesoriumi su jau 1000 rublių alga. Mokslo metų pradžioje Jaunius šauniai perskaito savo prelekciją apie tai, kuo skiriasi klasikinės graikų kalbos Paminklų ir Naujojo Testamento tekstai. Štai ką rašė apie šia prelekciją vienas jos klausytojų: „Kad kun. Jaunius pagaliaus ištare „dixi“, t.y. pabaigiau, tartum audra pasidarė. Prasidėjo toks delnų plojimas, kad negali nei apsakyti. Visi klausytojai sykiu ėmė garsiai kalbėti, išreikšdami savo džiaugsmą... Mūsų akademijoje yra poprotys niekada neploti delnais profesoriams už išguldymus. Nei papeikimo, nei pagyrimo profesoriams pas mus neišreiškia. Po kun. Jauniaus prelekcijos visi užsimiršo ir nei nesijuto, kaip ta poprotį sulaužė. Nei prieš tai, nei paskui niekada nėra taip atsitikę“³⁵. Jaunius, kaip mokslininko, pedagogo, oratoriaus, autoritetas auga ir plinta. 1902 m. susidėjęs aplinkybėms vietoj lotynų filologijos Jauniui pavedama dėstyti senąją hebrajų kalbą, kartu paliekamas profesoriaus vardas ir atlyginimas.

Tačiau ne vien rožėmis klotas buvo Jauniaus darbas ir gyvenimas akademijoje. Nuo įtempto dėstymo ir mokslinio darbo Jaunius sveikata ėmė silpnėti. Atsiliepė praeities pergyvenimai ir dvasinės traumos. Viena po kitos prasidėjo ligos: pasilpo akys, pradėjo menkliau tarnauti širdis, prisidėjo ausų liga ir kojų skausmai. Vis sunkiau darėsi eiti kunigo ir profesoriaus pareigas: dėl kojų Jaunius negali turėti paskaitų, dėl akių – laikyti mišių. Daug laiko ir sugaišta gydydamasis: jis priverstas imti atostogų, važinėti į užsienio kurortus. O mokymosi laikas bėga. Klierikai veltui laukia profesoriaus ar beldžiasi į jo buto duris, pranešdami, kad laikas į paskaitą. Profesoriaus durys aklina uždarytos. Vis rečiau besilanko Jaunius ir akademijos koplyčioje...

Kūnas eina silpnyn, tačiau jame dar tebeklesti mokslininko protas, kalbininko tyrinėtojo sukauptas patyrimas, išlaikyta skaidri atmintis. Jaunius nestovi nuošaly nuo mokslo gyvenimo. Platus jo nagrinėjamųjų problemų ratas: baltų kalbų lyginamoji istorinė fonetika ir morfologija, lietuvių kalbos įtaka suomių kalbai, indoeuropiečių ir semitų kalbų giminyse, lietuvių (ir baltų) mitologija, pagaliau daugybė kitų kalbos mokslo klausimų³⁶. Jaunius dalyvauja ir organizacinėje mokslo įstaigų veikloje. 1903 m. buvo rengiamasi sukviesti slavistų suvažiavimą. Baltų tautų grupės kalboms, istorijai ir literatūrai nagrinėti prof. A. Aleksandrovas pasiūlė sudaryti specialią komisiją. Be F. Fortunatovo, A. Šachmatovo, J. Bodueno de Kurtenės, E. Volterio ir paties A. Aleksandrovo, į ją įėjo ir K. Jaunius. Komisija turėjo parengti pasiūlymus 1904 m. įvyksiančiam slavistų suvažiavimui, kuria kryptimi planuoti ir organizuoti baltų grupės tautų studijavimą³⁷. Šiuo reikalu E. Volteris sudarė sąrašą iš 21 lituanistinės temos. Suvažiavime pranešimus iš lietuvių kalbos turėjo skaityti K. Jaunius ir J. Jablonskis. Prasidėjęs karui su Japonija, suvažiavimas buvo atšauktas.

³⁵ P. Bučys, Pluoštelis atsiminimų apie kunigą Jaunių, „Vi-l tis“, 1908, Nr. 29.

³⁶ Plačiau žr. K. Būga, K. Jauniaus mokslo darbas nuo 1902 m. iki mirčiai, - Rinktiniai raštai, I, Vilnius, 1958, p. 190 - 194.

³⁷ Žr. K. Būgos informacijas iš Peterburgo lietuvių laikraščių, LTSR MA Centrinės bibliotekos rankraštynas, F 89, KB-20; Mūsų senovė, Pirmosios knygos, Kaunas, 1921, p. 67.

Be jau minėtų paskaitų 1898 m., Jaunius vis plačiau reiškiasi Neofilologų draugijos veikloje: dalyvauja diskusijose, paskaitose skelbia savo tyrinėjimų rezultatus. 1904 m. lapkričio mėn. 49-ame skyriaus posėdyje Jaunius skaitė E. Volterio ir savo parengtą pranešimą apie lietuvių kalbos skolinius iš slavų kalbų³⁸. Čia Jaunius kritiškai apžvelgė lenkų kalbininko A. Briuknerio veikalą apie slavų skolinius lietuvių kalboje³⁹. 1878 m. Jaunius sakėsi radęs 250 žodžių, kuriuos A. Briukneris nepagrįstai laiko skoliniais iš slavų kalbų, o dabar tokių skolinių gali nurodyti beveik 300. Pasak Jauniaus, tokie žodžiai, kaip *švinas, šlovė, mielas, sietas, kliepas, ieva, piesta, miestas, klėtis, bėda, krėslas, glūdenas, grūdas, klinas, sūdjis, sūris* ir t.t. esą tikrai lietuviški, paveldėti iš bendrosios indoeuropiečių „varakalbės“ (Ursprache, prokalbės)⁴⁰. Šioje paskaitoje Jaunius aiškino, kad slavų *льбъ* 'duona' gali būti laikomas ir ne skoliniu iš gotų *hlaiba* 'Brot'. Jaunius *kliepa* lygina su gr. *xhißapos* 'duonkepė krosnis' ir Kvėdarnos *sklimbas* 'riekė'⁴¹. Tame pačiame susirinkime Jaunius, pasak K. Būgos, papildė ir patikslino E. Volterio pranešimą apie lietuviškus mėnesių vardus. Jaunius nurodė, kad dalis lietuviškų mėnesių vardų yra versta iš lenkų kalbos ir kad vertimas labai senas. Nuo lenkiškų lietuviški mėnesių vardai skiriasi tuo, kad juose, Jauniaus žodžiais tariant, yra atsiradusi „paukščių trejybė“ (kovas, balandis, gegužė), tuo tarpu lenkiškuose nėra nė vieno paukščio vardo. Iš tos pačios K. Būgos informacijos matyti, kad Jaunius 1905 m. sausio mėn. Žadėjo perskaityti dar dvi paskaitas: vieną apie „savyveiksmių (reflexiva) veiksmožodžių įtaką nesavyveiksmiams“ ir antrą – apie lietuvių kalbos normalizavimą (raštų kalbos išdirbimo pamatai)⁴².

Jauniaus kalbininko garsas sklinda vis plačiau tarp specialistų. Krokuvos Jogailos universitetas 1903 m. planuoja steigti lietuvių kalbos katedrą ir įvertindamas Jauniaus nuopelnus kviečia jai vadovauti. Pakeliui į Berlyną, kur važiavo akių gydytis, Jaunius žada užsukti į Krokuvą, pasiteirauti apie katedros steigimą. Tačiau dėl ligų pasidaręs nepaslankus, Jaunius delsia atsakyti į universiteto pasiūlymus ir vis dėlto lieka Peterburge. 1903 m. pabaigoje (ar 1904 m. pradžioje) carinės Rusijos vidaus reikalų ministras fon Plevė per sekretorių Liubimovą pareikalavo iš Jauniaus, kaip didelio autoriteto, argumentuotos nuomonės, ar tinka lietuviams lotyniškai rašmenys⁴³. Jaunius, K. Būgos ir E. Volterio padedamas bei raginamas, tokį atsakymą parengė ir nusiuntė fon Plevei. Šis Jauniaus raštas, be abejonės, prisidėjo prie pažangiosios visuomenės reikalavimo grąžinti lietuviams spaudą lotyniškais rašmenimis. 1904 m. švenčiant Kazanės Imperatoriškojo universiteto 100-ąsias įkūrimo metines prof. A. Aleksandrovo

³⁸ Plačiau apie šį posėdį žr. K. Būgos informaciją Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Mokslinės bibliotekos rankraštyne, F 646.

³⁹ A. Brückner, *Die slavische Fremdwörter im Litauischen*, Weimar, 1877.

⁴⁰ Kaip šių žodžių kilmė aiškinama dabar, žr. A. Sabaliauskas, *Lietuvių kalbos leksikos raida*, „Lietuvių kalbotyros klausimai“, VII, Vilnius, 1966.

⁴¹ Plačiau žr. A. Sabaliauskas, ten pat, p. 90.

⁴² Ar šios paskaitos tikrai buvo perskaitytos, žinių, kaip ir pačių paskaitų tekstų, kol kas nepavyko aptikti.

⁴³ Plačiau žr. P. Bučys, *Medžiaga Jauniaus biografijai*, „Draugija“, 1908, Nr. 16, p. 359.

bei kitų įžymių mokslininkų tarpininkavimu bei rūpesčiu Jauniui buvo suteiktas lyginamosios kalbotyros daktaro vardas *honoris causa*.

1907 m. rugpjūčio 5 – 6 (18-19) d. Lietuvių mokslo draugijos pirmajame visuotiniame susirinkime K. Jaunius buvo priimtas „į pagarbos narius“, įtrauktas redakcijos komisijon Draugijos raštams leisti. Į komisiją įėjo J. Basanavičius, A. Becenbergeris, K. Būga, J. Jablonskis, K. Jaunius, J. Tumas, A. Voldemaras, E. Volteris ir kiti.

Metai bėga, sveikata nesitaiso, atvirksčiai, vis silpsta. Jaunius supranta, kad negalėsias toliau sėkmingai dirbti. Todėl 1906 m. pavasarį, išdirbęs akademijoje pusaštuntų metų, buvo priverstas atsisakyti profesoriaus pareigų. Dar metus išgyvena prie akademijos iš menkutės 50 rublių pensijos per mėnesį. Per gyvenimą nesusikrovęs jokių turtų paskutiniaisiais savo metas Jaunius karšo, savųjų užmirštas, draugų ir bičiulių bemaž nelankomas. O akademijos rektorius po metu jau rašo laišką, klausdamas, kada gi bus laisvas tas kambarys, kur Jaunius gyveno, dirbdamas akademijoje... Kur dėtis?

1907 m. pavasarį Jaunius išvažiuoja, nesiskirdamas su knygomis, poilsio į Peterburgo užmiestį Nikolajevką, 30 km nuo miesto, prie Nevos. Čia jį aplanko J. Basanavičius ir K. Būga, kviečia grįžti Lietuvon, apsigyventi kur nors Vilniaus Antakalnyje arba Kaune. Jaunius apsidžiaugė pasiūlymu ir buvo jau bemaž sutinkas, bet.

Bet vis dėlto žiemoti grįžta į Peterburgą. Apsigyvena siauroje ir nešvarioje Ižorskaja gatvėje, kur nuomojasi kambariuką. Štai kaip aprašo paskutinį Jauniaus būstą vienas peterburgiškis lietuvis studentas, aplankęs Jaunių 1907 m.: „Kabinetas, į kurį įėjome, buvo žemas ir angštas. Buvo tai vienintelis kambarys, kuriuo pasitenkindavo gabūs mūsų mokslavyris. Jis darė įspūdį greičiau grabo, negu gyvenamojo kambario. Per nedideli langelį ir šviesa nenoriai plaukė į tą urvą. Lova, dvi kėdi ir mažas staliukas – tai ir visi rakandai. Ant grindų ir ant lovos, ant stalo ir pastaly knygų krūvos – ir visas papuošalas. Visur pilna popierosšmotelių su kokiais tai užrašais ar jeroglifais“⁴⁴.

1908 m. sausio 8 d. K. Būga rašė apie Jauniaus gyvenimą A. Jakštui-Dambrauskui: „Gyvena jisai visų apleistas, niekas pas jį, neskaitant manęs, nesilanko... Nesimatymas su žmonėmis jį užjaučiančiais, neturėjimas savo protui maisto dėliai naujų raštų trūkumo, labai sunkiai atsišaukia ant jo ir taip nestiprios sveikatos. Dabar Jaunius skundžiasi „хандрою“. Reikėtų Jauniaus senovės prieteliams ir draugams pasirūpinti juo ir ištraukti jį iš Peterburgo balų. Jauniui kaip aš dabar matau, reikalingas globėjas, kursai juo rūpintus... Reikia branginti jo sveikatą, tuo labjaus, kad vienas tėra Jaunius: jis mūsų retenybė“⁴⁵, Lietuviškuose laikraščiuose (. Viltyje", „Šaltinyje") buvo dedami atsišaukimai į Lietuvos inteligentiją, prašant nepagailėti rublio kito aukų Jauniaus buičiai pagerinti. Aukos, tiesa, pradėjo plaukti, bet... pavėluotai.

⁴⁴ Klevelis (= K. Grinius?), Atsiminimai apie kun. Kaz. Jaunių, „Lietuvos žinios“, 1909, birželio 24 (liepos 7) d.

⁴⁵ Žr. Z. Zinkevičius, žymaus kalbininko sukaktis, „Kalbotyra“, I, Vilnius, 1958, p. 25- 26.

Tačiau Lietuvos visuomenės nepasiekė K. Būgos kreipimasis: negausūs to meto inteligentai lietuviai, išsiblaškę po įvairius Rusijos miestus, laiku nepasirūpino Jauniaus sveikata, nesuteikė jam reikiamos globos ar paramos. Vienišas ir apleistas, be laiko paliegęs, bet iki paskutinio atodūσιο dirbdamas kalbos mokslo darbą, Jaunius, nesulaukęs nė 60-ties metų, 1908 m. kovo 9 d. pasitraukė iš gyvųjų tarpo. Gyvenimo negandų palaužta širdis neišlaikė. Jaunius baigė savo gyvenimo kelią, nepalikdamas žemiškų vertybių. Jo palikimas buvo įkainotas tik 170 rublių, o asmens daiktai parduoti iš varžytynių. Likimo pašaipa ir anų laikų tikrovė: Jauniaus mokinys K. Būga nusipirko 40 knygų iš savo mokytojo bibliotekos.

Su Jaunium kalbininku atsisveikino lingvistinė Peterburgo visuomenė, garsingi rusų mokslininkai akademikai F. Fortunatovas, A. Šachmatovas, profesoriai J. Boduenas de Kurtenė, S. Bulidius. Jauniui atminti Peterburgo universiteto Neofilologų draugijoje J. Boduenas de Kurtenė, K. Būga, A. Voldemaras ir E. Volteris skaitė pranešimus apie velionio gyvenimą ir mokslo darbus. Jauniaus atminimą pagerbė ir tolimosios Kazanės mokslininkai: prof. A. Aleksandrovas skaitė velioniui skirtą pranešimą archeologijos, istorijos ir etnografijos draugijos susirinkime. J. Bodueno de Kurtenė ir A. Aleksandrovo pranešimai buvo išspausdinti, taip pat paskelbti atskirais leidiniais⁴⁶.

Su Jauniumi atsisveikino Peterburgo lietuviai – darbininkai, studentai, moksleiviai. Specialiu vagonu velionio palaikai buvo pargabenti į Kauną ir čia iškilmingai palaidoti. Išsipildė Jauniaus svajonė grįžti į gimtąją Lietuvą. Atgulė jis Kaune, kur kažkada taip buvo reikalingas ir mokinių mylimas...

Savo abejingumą Jauniui gyvam esant, kai jis, ligų apipultas, paskutiniaisiais gyvenimo metais karšinosi, paliktas likimo valiai, lietuviai bandė atpirkti iškilmingomis laidotuvių ceremonijomis. Reikia neužmiršti, kad Jaunius buvo kunigas, dvasinės akademijos profesorius. Ir dabar sunku atseikėti tą pomirtinės pagarbos duoklę Jauniui kalbininkui ir Jauniui kunigui. Stambiausi lietuvių laikraščiai „Draugija“ ir „Viltis“ paskyrė Jauniui atminti specialius numerius, daugelis kitų laikraščių išspausdino nekrologus. Pamokslus sakė poetas Maironis, A. Dambrauskas-Jakštas, J. Tumas ir kiti garsūs kunigai.

Tačiau net ir per laidotuves velioniui buvo prikaišiojama, kad jo konfesinės pareigos ir potraukis, jo antrasis gyvenimas – kalbotyra - nesutaikomi dalykai. Jakštas, sakydamas pamokslą, kaltino Jaunių valios atrofija, išvadino „Oblomovu“, „Stubengelehrtu“, „Molio Motiejum“ (į gyvenimo pabaigą Jaunius sirgo dar ir grafobija, t.y, rašymo, popieriaus baime). Tačiau net šis žymus ano meto dvasiškis, žurnalo „Draugija“ redaktorius, tarsi išliedamas pagiežos likučius ar prieš kažką aiškindamasis, vėliau rašė savo dienoraštyje: „Užbaigiau straipsnį „Prie Jauniaus charakteristikos“. Nesigailėjau moralų – literatams tai nepatiks - ale ne literatams tikiuosi tie moralai gal atnešti šokią tokią naudą. Kaskart daugiau atsiranda pas mus kandidatų į genijus „Übermenschus“, apie kuriuos visuomenė privalanti rūpintis, dėti jiems

⁴⁶ Vaudouin de Courtenay, Do charakterystyki s. p. Kazimierza Jawnisa, Kowno, 1908; Александров, А. Памяти ксенлза Казимира Йосифовича Явниса. Известия Общества Археологии, Историии Этнографии, т. XXIV, 1908, p. 247-253, ir atskiras leidinys, Казань, 1908.

pinigus, kad jie galėtų ramiai gyventi, duodami iš savo pusės visuomenei ne tai, kas jai reikalinga, bet tai kas jiems patinka“⁴⁷.

Tačiau nei gražbyliški pamokslai, nei laidotuvių iškilmės, nei plati kampanija aukoms Jauniaus paminklui rinkti negalėjo išdildyti nuoskaudos, kurią lietuvių kalbotyrai padarė Jauniaus mirtis. Visi tarsi pamatė jo didybę ir suprato, kad „tokie Jauniai retai tegimsta, reikia jie branginti“. Ne vienam tuo metu sąžinės balsas prikišo Maironio žodžiais: „Kas iš to, kad gyvą prastoję, gerbiate numirusį. Mes tik numirėlius temokame gerbti“...

Buvo pradėta rūpintis, kaip deramai įamžinti Jauniaus atminimą. Liudas Gira siūlė Kauno katedroje pastatyti Jauniaus sarkofagą arba įrengti bent paminklinę lentą. „Nemokame atiduoti savo tautos kėlėjams-žadintojams, jiems tebegyvenant, to, kas jiems pridera. <...> Gyvų esančių šelpti nemokame, gyviems badu mirti leidžiame, leidžiame naikinti jiems sveikatą ir pajėgas nožmioje kovoje dėl būvio. Tik jiems mirus, vainikus perkame, paminklus statyti sukrunstame... sukrunstame nebelaiku“⁴⁸. Tačiau Jaunius buvo sykį prasitaręs, kad nenorėtų nei gyvas, nei miręs grįžti į Kauną (žinoma, dėl konflikto su vyskupu). Be to, ir tuometinis Žemaičių vyskupas nebūtų leidęs vyskupo Paliulionio auką įsileisti į katedrą. Tad nenorint trikdyti abiejų ramybės (vyskupas Paliulionis irgi mirė 1908 m.) buvo nutarta, kad kun. Jauniui priklauso garbė, bet tik ne bažnyčioje. Ir iš tikrųjų ateitis parodė, kad Jaunius gerbiamas ne už nuopelnus bažnyčiai.

Pasigirdo ir daugiau įvairių balsų, kaip geriau pagerbti didžiojo lietuvių kalbininko atminimą. Vieni siūlė statyti Jauniui ant kapo didelį akmenį su atitinkamu užrašu, kiti įsteigti stipendiją mokslus einančiai jaunuomenei. „Viltyje“ vienas autorius rašė: „Visi, kurie Jaunių pažino, vienu balsu sako: vargstantį pamatęs, paskutinį skatiką atiduodavo; neapsakomas tai buvo širdies jautrumas. O dabar tam žmogui uždės ant kapo akmenį, nupirktą už šimtus rublių! Ar jis neatsilieps iš po to akmens: blogai, blogai mane supratote? Argi nemokame kitoniškų paminklų statyti, kurie būtų drauge gyvu darbu?“

Autorius toliau siūlo tiems, „kurie jau nieko iš mūsų nebereikalauja“, statyti gyvuosius paminklus. „Jeigu už pinigus, Biliūno „akmeniui“ skiriamuosius, galėtų priderančiai apsišviesti koks talentas, prie dailiosios literatūros linkęs, tai, rodos, Biliūnui, kape besiilsint, lengviau gal truputį pasidarytų. Jeigu už pinigus, skiriamuosius Daukanto akmens paminklui, išsimokytų geras istorikas, jeigu mokėtų toliau tęsti jo darbą, jeigu Daukanto numylėtoje istorijoje paliktų žymius žingsnius, – tai argi bereiktų geresnio paminėjimo?“

⁴⁷ A. Dambrauskas, Mano užrašai, - Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Mokslinės bibliotekos rankraščių skyrius, D 1089.

⁴⁸ Liudas Gira, Kur kun. Jauniui paminklas statyti, „Viltis“ 1908.IV.13(21).

Aukos Jauniaus įamžinimui plaukė iki 1909 m., jų buvo surinkta arti 1300 rublių. Lėšas numatyta dalyti į dvi dalis: Jauniaus atminimo paminklui statyti ir kitam, dar tvirtesniajam paminklui pastatyti – jo mokslo darbams išleisti. Pirmasis paminklas buvo pastatytas po penkerių metų, 1913 m. Kauno kapinėse.

Tais pačiais metais komitetas Jauniaus paminklui pastatyti paskelbė, kad pastačius paminklą Jauniaus raštams leisti beveik nieko neliko – tik maždaug 125 rubliai (!). Tačiau tai nebuvo palaikyta pakankamu pagrindu komitetui gėdytis prieš visuomenę, sudėjusią šias lėšas. Komitetas paskelbė, kad „tiesą pasakius, kaip paskui pasirodė, tų raštų kaip ir nesą“⁴⁹. Iš tikrųjų Jauniaus „Lietuvių kalbos gramatiką“ lietuviškai išleido Peterburgo mokslų akademija savo lėšomis, buvo rengiamas ir jos vertimas į rusų kalbą. Tad komitetui liko tik pasidžiaugti, kad viskas *comme il faut* (liet. *kaip reikia*): Jauniaus paminklas išėjo gana „majestotiškai“, jis dabar yra „visų augščiausiasis iš visų kitų paminklų Kauno kapinėse, savo originalumu jis veria žiūrovų akis“. O kai dėl Jauniaus mokslinio palikimo, dėl raštų, tai komitetas ir čia galėjo paskelbti, kad „Jaunius raštų vietoje paliko savo mokinį, geriausią visų savo filologišku teorijų žinovą, aiškintoją ir kritiką Kazimiera Būgą“.

Kaip Būga tapo Jauniaus mokiniu?⁵⁰ Trumpai tariant, daug kas buvo pastebėjęs liguistą Jauniaus neprisirengimą, tiesiog vengimą užrašyti ir skelbti spaudoje savo lingvistinių tyrinėjimų rezultatus. Būta pavojaus, kad nemažai Jauniaus mokslo teiginių gali pasilikti visai neužrašyta. Dėl to E. Volteris prikaltė akademikus A. Šachmatovą ir F. Fortunatovą paskirti Jauniui akademijos lėšomis apmokamą asmens sekretorių. Šioms pareigoms 1902 m. ir buvo pakviestas K. Būga, tuo metu dar gimnazijos mokinys. Jo uždavinys buvo išgauti iš Jauniaus raštus spaudai. Tačiau net ir Būgos padedamas Jaunius bemaž nieko negebėjo spaudai parengti. Buvo pradėta ruošti antrąkart išleisti panevėžiškių tarmės aprašą, deja, to padaryti neleido Jauniaus paskendimas amžinai jam rūpimose lingvistikos paslapyse. Panašiai buvo ir su „Lietuvių kalbos gramatikos“ rengimu. Jaunius vis turėdavo svarbesnių, neatidėliotinių darbų...

Kad ir negalėjo Būga atlikti jam skirto uždavinio, jis neleido laiko be naudos, atvirksčiai, stengėsi gauti iš Jauniaus kuo daugiau žinių iš lietuvių kalbos tarmių ir žodyno. Ypač daug faktų sužinojo iš Jauniaus gimtosios Kvėdarnos tarmės. „Nuo Jauniaus per tą laiką sumedžiojau nemaža labai svarbių žinių, kurias, menu, galėsiu sunaudoti bendram mūsų labui“, – rašė K. Būga J. Tumui. Apskritai, sekretoriavimas buvo lemtingas Būgos gyvenimo tarpas. Jaunius Būgos asmenyje rado giminingą sielą, – tokį pat entuziastą kalbininką, tik dar mažai teragavusį paties kalbos mokslo. Godžiai naujokas Būga siurbė Jauniaus lingvistines mokslo žinias. Iš pat pradžių žavėjosi savo mokytojo idėjomis: „Jauniaus mokslas, kurį man jis buvo atskleidęs visoje platumoje, pasirodė man esąs labai įdomus ir slaptinas, išaiškinąs net tamsiausias kalbos raidos ir kilmės slaptis“ – rašė Būga „Lietuvių kalbos žodyno“ įvade⁵¹. Būgos būta vienintelio asmens, kuris galėjo imtis atkurti Jauniaus mokslą, jį užrašyti ir paskelbti. Iš sekretoriaus Būga

⁴⁹ Komiteto Jauniaus paminklui pastatyti pranešimas, „Draugija“, XX, 1913, Nr. 83, p. 309 - 313.

⁵⁰ Plačiau žr. K. Būga, Rinktiniai raštai, I, p. 20 – 25.

⁵¹ K. Būga, Rinktiniai raštai, III, p. 13.

tapo Jaunius mokiniu, o vėliau net pralenkė jį. Per sekretoriavimo laiką Būga surašė Jaunius jam atvirai dėstyta mokslą apie lietuvių, latvių ir prūsų kalbas bei šių kalbų motiną, vadinamąją aisčių prokalbę. Tai 6 knygos, turinčios 3043 puslapius, dabar laikomos Vilniaus universiteto Mokslinės bibliotekos rankraštyne. Matydamas, kad Jaunius nepajėgia paskelbti savo tyrinėjimų dėl susilpnėjusios valios, Būga pats imasi rašyti veikalą, kuris atspindėtų Jaunius mokslo esmę ir atitaisytų pasaulio kalbininkų „klaidas“. „Nustebkite, Lietuva ir kaimynų šalys! Pasaulio kalbininkus imasi pamokyti pirmojo kurso studentėlis – Kazys Būgiokas“, – ne be ironijos rašė Būga 1923 m. savo biografijoje.⁵² 1906 m. gegužės mėnesį Būgos darbas „Aistiški studijai. Tyrinėjimai lygintinio prūsų, latvių ir lietuvių kalbomokslų srityje. I-oji dalis“ jau parengtas spausdinti. Deja, niekas neskuba rankraščio spausdinti, nes autorius neturi nei leidėjo, nei lėšų. Po nemažų vargų lėšos buvo paskirtos ir 1908 m. gegužės mėnesį leidinys „Aistiški studijai“ išspausdinamas, gaila, po autoriaus mirties. Tačiau, Būgos žodžiais tariant, studija veltui pasirodo pasaulyje, nes nebesugrąžina nė vieno kalbininko iš tariamojo šunkelio į tiesos kelią. Atvirkščiai, – pats Būga, giliau pastudijavęs žymiųjų to meto kalbininkų darbus, greitai suvokia, jog lyginamojo istorinio metodo taikymas paneigia jo mokytojo „tiesas“, kad iš tikrųjų tai ne mokslas, o klaidžiojimas lyginamosios kalbotyros šunkeliais. Ir nors 1906 – 1907 m. Būga buvo parengęs antrąją „Aistiškų studijų“ dalį, 1908 m. pabaigoje jis pats išsiuntinėja žymesniesiems kalbininkams hektografuotą pirmosios „Aistiškų studijų“ dalies kritiką: per pusantrų metų nuo „Aistiškų studijų“ pasirodymo spėjęs įsitikinti, kad beveik visas Jaunius mokslas perdėm klaidingas, kad jis, Būga, dabar netiki tuo, kas parašyta antroje „Aistiškų studijų“ dalyje, ir dėl to ji nebus spausdinama. Iš autokritikos matyti, kad Būga nepabijėjo prisipažinti susižavėjęs Jaunius teorijomis ir klydęs kartu su savo mokytoju.

„Aistiškuose studijuose“ Būga aiškina aisčių, vienos iš indoeuropiečių kalbų šakos, vardą, nurodo aisčių, ir jų atskirų prokalbių (senovės prūsų, latvių-lietuvių, latvių ir lietuvių) požymius. Nusakęs dar Jaunius skirstytas lietuvių kalbos ploto ribas į aukštaičių ir žemaičių tarmes Būga kiekvieną jų skirsto į tris patarmes, o pastarąsias – į dar smulkesnes šnektas, apibūdina aukštaičių ir žemaičių patarmių fonetikos skirtumus. Nuo p. 48 (25 §) eina „Aisčių prokalbės tarsnymokslis“ (*Phomologia primigeniae linguae Aisticae*), suskirstytas į 11 temų. Tačiau Būgos „Aistiškų studijų“ I dalis baigiama 72 g, toliau eina įvairių skyrių priedais. Su klaidų taisymu ir turiniu lietuvių ir vokiečių kalbomis knygoje iš viso yra 216 puslapių. „Aistiškuose studijuose“ baltų kalbų istorija atskleidžiama daugelio kalbų medžiaga. Čia panaudota ne vien lietuvių kalbos, jos tarmių bei kitų baltų kalbų faktai, bet ir bemaž visų indoeuropiečių kalbų, tiek senųjų (lotynų, graikų, sanskrito, Avestos, senosios persų, gotų ir pan.), tiek ir daugelio gyvųjų (rusų, lenkų, baltarusių, ukrainiečių, serbų, čekų, danų, islandų, švedų, norvegų ir kt.) duomenys. Deja, iš tų kalbų faktinės medžiagos padarytos teorinės išvados retai kada būdavo tikrai moksliskai pagrįstos, nors Jaunius ir laikė save A. Šleicherio mokiniu. „Aistiškuose studijuose“ paskelbta sistema, kaip rašo pats

⁵² Ten pat, p. 13.

Būga, nežinovui atrodo moksliška, nes visur operuoja vadinamaisiais garsų kitimo dėsniais. Tačiau „žinovui Jaunias sistema neturi jokios mokslinės verčios, nes jai prieštarauja kalbos faktai ir visi tikrieji kalbų mokslo atstovai“⁵³.

Visos Jaunias mokslo klaidos, rašo Būga, išeina iš pamatinės metodo klaidos – noro žodžio lyčių daugybę išvesti iš pirminės (ursprünglich) vienybės⁵⁴. Iš vienos lyties būdavo kildinamos semantiškai giminiškos, bet savo vokalizmu, o kartais ir konsonantizmu, skirtingos žodžio lytys. Tad iš vienodumo kildavo įvairovė. Tą įvairovę paaiškinti Jaunias visada gebėdavo garsų kitimo ir nykimo dėsniais, kurių buvo sugalvojęs gana apsčiai. Neatsitiktinai Būga, „Aistiškų studijų“ autokritikoje paneigė net 36 tokius „dėsnius“. Jų būta kartais tokių gudrių, kad jais pasirėmęs Jaunias, pavyzdžiui, iš vienos pamatinės lyties „kymar“ - „išriedina“ net 10 atskirų lyčių: kaip *keimarys* 'dvilypis riešutas', *kemuras* 'kekė, puokštė, kuokštas', *krembllys* 'toks valgomas grybas', latv. *cemurs*, *čemurs* 'kekė', *kremeles*, *krimeles*, *kirmeldes*, *krimuldes* ir *klimersi*, 'tokie grybai'⁵⁵. Pagal vadinamąjį „dėsnį apie „stripinį“ lietuvių kalbos žodis *gyvulys* (ir žemaičių *gyvolis*) kildinamas iš senesniojo baltiško žodžio lyties *gyvalys*, lot. *convivalis*, vadinasi, priesagos *-ulys* ir *-olys* laikomos išriedėjusios iš senesnės priesagos *-alys*. Panašiai yra ir su vadinamuoju „ropės dėsniu“, pagal kurį *mergė*, *dainė*, *ropė*, *kiaunė*, *karvė* turi galūnę *ė* iš senesniojo - *ā* žodžiuose *merga*, *daina*, lot. *rapa* (slavų *repa*), sl. *kuna*, sl. *korva*, taigi galūnė *-ė* <- *ā*. Beje, tokiais „dėsniais“ pamatuotos būdavo neretai ir Jaunias lietuviškos etimologijos, atsiradusios, pasak Būgos, „ignoruojuojant etimologijojimo (etimologizavimo) taisykles. Mat stengiantis susekti bet kurio žodžio kilmę, nebūdavo ieškoma aiškinimo lietuvių ir jai artimiausiose kalbose, o nudausiojama į tolimąją indų, graikų ir net armėnų žemę“⁵⁶. Iš tokių „madingų“ etimologijų galime priminti kad ir šias: *arklys* 'į arklą kinkomas': skr. *árva* 'šuolininkas, lenktyninis arklys'; *krivūlė* 'bltr. *krywul'a*': latv. *krava* 'krūva'; *brāgas*, 'lenk. *bróg*', *barāgas* 'bltr. **baróh*': gotų kalbos *baurgs* 'pilis', graikų *qpácow* 'aptveriu' ir pan.⁵⁷. Pats Būga, įvairiomis progomis nurodydamas lietuviškų etimologijų trūkumus, ne kartą primindavo savo su Jaunium „Aistiškuose studijose“ padarytas etimologizavimo klaidas, perspėdavo kitus kalbininkus tų klaidų nekartoti.

Vis dėlto nepaisant klaidingų išvadų, prie kurių priėjo Jaunias ir kuriomis buvo patikėjęs Būga, „Aistiški studijai“ lieka svarbūs kaip gausios ir naujos medžiagos šaltinis, kurį Būga vaisingai naudojo vėlesniuose savo darbuose. Dabartiniai kalbininkai gebėtų tiek juose, tiek ir kituose Jaunias mokslo užrašuose rasti sau naudingos faktinės medžiagos lietuvių kalbos žodyno ir vardų studijoms, žemaičių tarmės istorijai ir pan.

⁵³ K. Būga, Rinktiniai raštai, II, Vilnius, 1959, p. 77.

⁵⁴ Ten pat, p. 240.

⁵⁵ Ten pat, p. 240.

⁵⁶ K. Būga, Rinktiniai raštai, II, p. 247.

⁵⁷ Ten pat, p. 260.

Lietuvių kalbos kursą Kauno kunigų seminarijoje klierikai klausydavo dvejus pirmuosius metus. Likusius dvejus buvo skaitoma homiletika, kur be lietuvių kalbos irgi neišsiverčiama. Tad su lietuvių kalba seminarijos auklėtiniai susidurdavo visus ketverius mokymosi metus, tačiau ne per daugiausia jos išmokdavo⁵⁸, pirmiausia dėl tinkamų vadovėlių stokos. Tuo metu lengviau prieinamų lietuvių kalbos vadovėlių nebuvo. A. Šleicherio ir F. Kuršaičio gramatikos buvo parašytos vokiškai, be to, jos nelabai ir tiko iš visos Lietuvos suvažiavusiems klierikams, nes abi daugiau paremtos prūsų lietuvių tarme. Kiti vadovėliai (M. Akelaičio, J. Šykopo ir pan.) dėl įvairių priežasčių irgi negalėjo atstoti lietuvių kalbos gramatikos.

Jaunius 1885 – 1892 m., dėstė lietuvių kalbą Kauno kunigų seminarijoje ir buvo, kaip ir savo laiku A. Baranauskas, vienintelis aukštesniosios mokyklos dėstytojas, Lietuvoje skaitęs tokį kursą.

Lietuvių kalbos sisteminį kursą Jaunius buvo klausęs pas savo mokytoją A. Baranauską, jis, beje, priverstinai duodavo nusirašyti savo paskaitas. Jaunius ne su visais A. Baranausko teiginiais sutiko, todėl lietuvių kalbos paskaitoms parengti turėjo savarankiškai tyrinėti lietuvių kalbą ir savo tyrinėjimų rezultatus perdavinėti klausytojams klierikams. Jo lietuvių kalbos paskaitos „Lietuviškas kalbomokslis“ buvo persirašinėjamos ir gana greit paplito. Jauniaus paskaitų kurso populiarumą rodo tai, kad, pasak J. Jablonskio, „šiuo darbu, dar ligi nespausdintų, naudodavosi kitados tiek paties Jauniaus mokiniai, tiek kiti lietuviai, kalbininkai ir nekalbininkai, kurie norėdavo geriau savo kalbos ypatybių suvaikyti“⁵⁹. 1897 m. Dorpate Jauniaus lietuvių kalbos gramatikos kursas studentų ir šiaip lietuvių kalbos mylėtojų pastangomis buvo hektografuotas 60 egzempliorių. Taip, autoriui nežinant, su spragomis ir daugybe perrašinėjimo klaidų, dienos šviesą išvydo „Lietuviškas kn. Jauniaus kalbomokslis Baltiko padangėse 1897“⁶⁰. Tai 338 puslapių darbas iš 4 dalių: 1) Rašyba (p. 2 – 62), 2) Tarsnymokslis 'fonetika' (p. 62 – 102), 3) Linksniavimas (p. 102 – 226) ir 4) Veiksmažodžių lankstymas (*verborum coniugatio*) (p. 226 – 338).

Akademiko F. Fortunato siūlymu, Peterburgo mokslų akademija 1905 m. sutiko Jauniaus gramatiką išleisti savo lėšomis. Gramatikos rengimas spaudai buvo vienas iš Būgos, Jauniaus sekretoriaus, uždavinių, tačiau jis ėjo lėtai ir sunkiai. Jaunius, nemėgdamas pats rašyti, per penkerius metus (nuo 1903 m. iki pat mirties) tesuspėjo peržiūrėti vos 3-jų lankų, t.y. 48 puslapių, korektūrą. Nors Jaunius buvo numatęs rengiamą gramatiką spaudai gerai papildyti ir pataisyti, tačiau, kaip rašo Būga, mirdamas nepaliko savąja rašyba „sutaisyto rankraščio“. Dėl to Būga turėjo 1897 m. hektografuotąją „Lietuvišką

⁵⁸ A. Baranausko 1876 m. sausio 14 d. laiškas H. Vėberui, „Archivum Philologicum“, I. Kaunas, 1930, p. 84.

⁵⁹ J. Jablonskis, Rinktiniai raštai, II, Vilnius, 1959, p. 124.

⁶⁰ Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto, LTSR Mokslų akademijos Centrinės bei Lietuvių kalbos ir literatūros instituto, taip pat LTSR Valst. respublikinės bibliotekos rankraštyuose laikoma keliolika Jauniaus „Lietuviško kalbomokslio“ užrašai bei hektografuotojo „Kalbomokslio“ egzempliorių. „Lietuviško kalbomokslio“ užrašai rašyti (arba persirašyti) įvairių laikų ir skirtingų asmenų, egzemplioriai gana įvairuoja. Iš jų, specialiai patyrinėjus, paaiškėtų Jauniaus lietuvių kalbos kurso problematikos susidarymas, pati dėstyimo sistema ir pan.

kalbomokslį“ perrašyti labai sudėtinga ir neįprasta jauniške rašyba. Išskyrus rašyba, tris pirmuosius paties autoriaus redaguotus lankus ir Būgos pridėtas „ Žodžių rodykles“, Jaunias „Lietuvių kalbos gramatika“ bemaž niekuo nesiskyrė nuo „Lietuviško kalbomokslio“. Ji turėjo 216 puslapių ir buvo išspausdinta 1911 m. Peterburge, 100 egzempliorių tiražu.

Jaunias skaityto lietuvių kalbos kurso tikslas buvo praktinis – išmokyti klierikus, būsimuosius kunigus, taisyklingai lietuviškai kalbėti ir rašyti. Vadinasi, ir jo gramatika buvo praktinė. Tačiau Jaunias neapsiribojo vien tik sausu lietuvių kalbos gramatikos faktų konstatavimu. Jis stengėsi tuos faktus moksliskai nušviesti, paaiškinti, todėl dažnai vienos tarmės faktai gretinami su kitų lietuvių kalbos tarmių duomenimis. Vietomis dabartinės lietuvių kalbos reiškinius Jaunias paaiškina senųjų raštų lytimis, pasitelkdamas į pagalbą, pavyzdžiui, M. Daukšos kalbą, taip pat latvių ir prūsų kalbų faktus. Randame gramatikoje atvejų, kai lietuvių kalbos žodis ar jo lytis gretinama su lotynų, graikų kalbų žodžiais ar jų lytimis. Retesni žodžių reikšmės, vartosenos ar darybos atvejai (pavyzdžiui, terminų naujadarai) paaiškinami vertimais į lotynų kalbą.

Jaunias gramatika turi didžiulę reikšmę visai lietuvių kalbos mokslo raidai. Vertindamas gramatikos vaidmenį, J. Jablonskis 1913 m. recenzijoje rašė: „Iš Jaunias pats aš esu daugiausia suvokęs gyvosios kalbos faktų ir ne vienas lietuvių kalbos vadovėlis nėra man davęs tiek nauja kalbos srityje, kiek šitas Jaunias kalbomokslis-gramatika...“⁶¹ Jaunias gramatika kiek neįprasta mums savo sudėtinga rašyba ir terminais, gerokai skirtinga nuo kitų gramatikų ir jos struktūra. Tačiau reikia suprasti tuos sunkumus, su kuriais rašydamas gramatiką buvo susidūręs Jaunias: „Jaunias buvo pirmas lietuvis, kurs atsidėjęs studijavo savo gimtąją kalbą ir studijavo rimtai, taip, kaip ją studijuoja kitų tautų mokslo žmonės. Studijuodamas ją ir kitus jos mokydamas, Jaunias pirmas tenkinosi gimtąja kalba – ir jos mokslui išdėstyti, ir gramatikos terminams padaryti. <...> Jam rūpėjo visos mūsų kalbos mokslo šakos: ir žodynas, ir žodžių kilmė (*etimologija*), ir kalbos lyčių mokslas (*morfologija*), ir kalbos sakinių su-dėtis, sakinio mokslas (*sintaksė*), ir visi to mokslo terminai...“⁶² Tad pateisindamas Jaunias (kitais būti negali ten, kur vienam žmogui per daug darbo tenka dirbti), J. Jablonskis savo išsamioje recenzijoje apžvelgia Jaunias gramatikos rašyba, panagrinėja patį gramatikos mokslą ir gramatikos terminus, randa šį tą prikišti ir gramatikos kalbai.

Jaunias gramatikos rašyba yra labai neįprasta, be to, neįpraktiška, ji skirta daugiau mokslo, negu rašomosios kalbos reikalui.

Parodydamas savo „žodykilmine“ rašyba daugelio žodžių etimologiją, Jaunias kartu nori žodžių rašyba išryškinti dialektologinius žodžių fonetikos bruožus. Pavyzdžiui, raidę *y* Jaunias vartoja reikšti žodžio *brolys* galūnės balsiui, kuris vienoje tarmėje esti ilgas, kitose – trumpas. Visose tarmėse ilgai tariamam garsui *y* žymėti ima *u* raidę. Kadangi lietuvių kalbos tarmėse nevienodai išverčiamas dvibalsis *ie*, tai

⁶¹ J. Jablonskis, Rinktiniai raštai, II, p. 141.

⁶² Ten pat, p. 130.

Jaunius *ie*, žemaičių tarmės atliepiama *i* (ilgas *i*) arba *ei*, rašo *i*, o kitur, kur žemaičiai su aukštaičiais turi *ie*, rašo *ie* ir pan. Nemaža garsų Jaunius žymi dvejopai ar net trejopai, dėl to jo rašyboje yra 10 naujų raidžių, kurių vartojimas iš tikrųjų gerokai apsunkina rašybą.

Jaunius gramatikoje nurodo, kad rašyba gali būti ketveriopa: tarsninė (*phonetica*), žodykilminė (*etimologica*), tarminė (*dialectologica*) ir istoriška. Plačiau gramatikoje apibūdinami du rašybos atvejai – etimologinė ir tarminė rašyba.

Fonetinė (tarsninė) rašyba, kurios ištikimai stengėsi laikytis savo darbuose F. Kuršaitis, pasak Jauniaus, nepritinka nei mokslui, nei bendriems lietuvių raštams, t.y. literatūrinei kalbai. Paties Jauniaus gramatikoje vartojama bendroji lietuvių rašyba. Jos skirtumą nuo fonetinės rašybos nusakė Jaunius dar 1898 m. panevėžiečių tarmės apraše: „Savaime suprantama, kad straipsnyje, kuriame aprašomi būdingiausi tik vienos kurios nors lietuvių kalbos tarmės grupės ypatumai, mes privalome vartoti vienos tarmės rašybą (*однодиалектноепра-вописание*), skirtingai nuo bendros lietuvių kalbos rašybos (*правописание общелитовское*), kuri pagrįsta visų esamų lietuvių kalbos terminų ir šnektų visuma⁶³“. Bendroji rašyba reikalinga ten, kur lietuvių kalba suprantama kaip vieninga visuma, pvz., indoeuropiečių kalbų lyginamojoje gramatikoje. Tokia rašyba parašyti J. Juškos, F. Kuršaičio, A. Baranausko ir H. Vėberio kalbiniai darbai, taip pat Jauniaus 1897 m. „Lietuviškas kalbomokslis“.

Tad kas yra ta Jauniaus „bendroji lietuvių kalbos rašyba“? Kaip žinome, tarmės yra kilusios iš vieno pagrindo, iš vienos kalbos. Jaunius ir buvo sukūręs tokią rašybos sistemą, kuri atspindėjo įvairių tarmių fonetikos skirtumus. Savo gramatikos rašyba Jaunius norėjo įtikti įvairių tarmių atstovams. Viena raide *ū* (dabartinės kalbos *uo*) Jaunius tarėsi apimaš visas tarmių ypatybes: visi aukštaičiai šį dvibalsį ištars *uo*, pvz., *duobė*, o žemaičiai – *dūbe* arba *doube* ir pan.⁶⁴

Savo rašybą Jaunius grindė tarmių derinimo, arba polifonetizacijos, principu. Tai nebuvo paties Jauniaus atradimas, o tik ankstesnių kalbininkų (J. Juškos, A. Baranausko) idėjų tęsinys. Tarmių derinimo principas nėra taip jau lengvai įgyvendinamas, ir vargu ar jis įmanomas praktiškai. Juo vadovaujantis lengviau tegalima atspindėti vien šnektų fonetikos skirtumus. O juk tarmės, šnektos taip pat gerokai skiriasi ir savo morfologija, leksika. Tačiau literatūrinės kalbos norminimo istorijai svarbu tai, koks šio principo santykis su visa lietuvių literatūrinės kalbos raida.

Trumpai galime pasakyti, kad viena literatūrinės kalbos norminimo sričių yra kalbos rašybos (ir kartu fonetikos) sunorminimas. Žinodami, kaip vieną ar kitą žodį ištarti, mokėsime jį ir parašyti. Todėl Jauniaus siūlomas kelias – vienaip rašyti, o keleriopai tarti – vargu ar galėjo prisidėti prie lietuvių kalbos fonetikos sunorminimo, tarmių fonetikos skirtumų niveliavimo. Atvirksčiai, tokiu principu paremta rašyba

⁶³ Паневежские говоры литовского языка. Статья магистра богословия кс. К. Явниса. - К. Гуковский, Поневежский уезд. Ковна, 1898, стр. 89.

⁶⁴ Šitokias mintis Jaunius pirmą kartą, rodos, yra pareiškęs savo 1879 m. kovo 6 d. laiške Ant. Juškai.

geriausiu atveju tarmių fonetikos ypatybes galėjo tik „užkonservuoti“. Tuo tarpu yra žinoma, kad literatūrinės kalbos pamatą paprastai sudaro viena kuri tarmė, kurios fonetika ir tampa literatūrinės kalbos fonetika. XIX a. pabaigoje lietuvių literatūrinės kalbos pamatu buvo paimta pietinių vakarų aukštaičių (kapsų-zanavykų) šnekta, kurios fonetiką J. Jablonskis padarė visos lietuvių rašomosios kalbos fonetikos pamatu. Jaunius, matyt, kiek kitaip įsivaizdavo tolesnę lietuvių literatūros kalbos raidą, lietuvių kalbos ir jos tarmių tarpusavio santykius ir dėlto negalėjo suprasti, kad tarmių derinimo principas prieštarauja visai to meto lietuvių literatūrinės kalbos raidai. Tačiau reikia pasakyti, kad Jaunius siūlytoji tarmių derinimo principu paremta rašyba plačiau to meto vartosenoje neįsigalėjo. Tėra žinoma vos pora bandymų vartoti Jaunius rašmenis. Matyt, Jaunius rašybai plisti kliudė tiek patys principai, tiek ir sudėtinga rašybos (ar spausdinimo) technika. Ji, galima sakyti, liko kaip vienas mokslinės (jeigu ne kabinetinės) rašybos pavyzdžių lietuvių rašomosios kalbos istorijoje.

Antrasis Jaunius nuopelnas yra jo gramatikos terminai. Kurdamas lietuvišką gramatikos terminologiją, Jaunius turėjo nuveikti didžiulį darbą. To darbo sunkumus ir jame pasitaikančius trūkumus apibūdino J. Jablonskis gramatikos recenzijoje. Tiesa, Jaunius jau galėjo terminų darymosi kiek pasimokyti iš lietuviškosios kalbinės terminologijos pradininkų: K. Kasakauskio („Kalbriedalezuwio Ziamaytiszko“, 1832), S. Daukanto („Prasma lotynų kalbos“, 1837), J. Juškos, A. Baranausko. Tačiau K. Kasakauskio ir S. Daukanto spausdintos lietuvių kalbos gramatikėlės buvo palyginti siauros apimties ir dėl to jose negalėjo būti tiek kalbos mokslo dalykų, kuriuos išdėstė Jaunius savo gramatikoje. Antra, J. Juškos pagrindiniai kalbiniai darbai liko nespausdinti. Dėl to didesnės įtakos Jaunius gramatikos terminams darė jo mokytojo A. Baranausko lietuviškoji terminologija. Vadinasi, Jaunius turėjo kūrybiškai toliau dirbti dar XIX a. pirmojoje pusėje pradėtą lietuvių lingvistinės terminologijos kūrimo darbą.

Kaip Jaunius tai yra daręs? Kuo jo terminai skiriasi nuo kitų kalbininkų sudarytų terminų?

Jaunius vartotieji terminai nėra visiškai originalūs. Dauguma gramatikos terminų yra vertiniai iš lotynų kalbos (beje, taip yra darę ir ankstesnieji terminų kūrėjai). Jaunius sudarytieji linksnių pavadinimai vardinis, gimtinis, dúotinis, apskustinis, šauktinis, padarginis ir vietölínksnis yra ne kas kita, kaip verstiniai iš lotyniškų *nominativus*, *genitivus*, *dativus*, *accusativus*, *vocativus*, *instrumentalis* ir *locativus*. Šie linksnių pavadinimai nėra daug geresni už, pavyzdžiui, S. Daukanto terminus kaslinkis, kienolinkis, kamlinkis, arba A. Baranausko darinius vardlankis, gymlankis, duodlankis, skundlankis ir kt. Beje, kaip yra sakęs J. Jablonskis, Jaunius sukurti terminai skamba per daug įvairiai, plg. vardinis, apskystinis, vietolínksnis. Tad Jauniui kurti gramatikos terminus sekėsi nelengvai. Būga laikė jį aklu lotyniškų terminų vertėju. Daugelį Jaunius pavartotų gramatikos terminų gana griežtai kritikavo ir J. Jablonskis, kad šis, sudarinėdamas naujus žodžius, buvo pamiršęs... savo kalbos dėsnius. O juk „ir terminai.. turi būti dirbami taip, kaip yra žmonių dirbami paprastieji kalbos žodžiai“⁶⁵. J. Jablonskis

⁶⁵ J. Jablonskis, Rinktiniai raštai, II, p. 131.

neprieštarauja, kad Jaunius yra vertęs gramatikos terminus iš lotynų kalbos⁶⁶, tik prikiša, kad kai kurių vertimų reikšmė pritempta prie lotyniško žodžio reikšmės. Pavyzdžiui, *sajungojimas* lotyniškam *coniugatio* reikšti esąs padarytas iš *sajunga*, *sajungoti*, taip, kaip *pasakojimas* - iš *pasaka*, *pasakoti*, <...> bet to reikšti jisai negali: mūsų kalboje tas žodis, jei bus vartojamas, visada bus rišamas su *sajunga* (*coniunctio*, *societas*)⁶⁷, rašo J. Jablonskis.

Dėl vergiško, aklo vertimo iš kitų kalbų, darinių griozdiškumo, jų prasmės neatitikimo ir kitų priežasčių didžiama Jaunius susidarytų terminų nepriėjo, būtent: apysaka 'tarinys', esybėvardis, lot. *nomen substantivum* (beje, vartotas šalia termino daiktavardis), įvardovietė 'įvardis', jungė 'jungtukas', kentėtinis veiksmas, lot. *passivum*, pereiginiai veiksmažodžiai, lot. verba *transitiva*, pirmalytė, vok. *Grundform*, sakymbūdis 'nuosaka' ir kt. Pamažu juos pakeitė lankstesnės darybos ir lietuviškesnės prigimties J. Jablonskio bei kitų kalbininkų sudarytieji terminai. Minėti Jaunius dariniai dabar teprisimenami tik istorinėje gramatikos terminų apžvalgoje. Vietoje kai kurių terminų, kuriuos Jaunius bandė sulietuvinti, t. y. išsiversti, pvz., *kalbomokslis*, *kilmėmokslis*, *lytimokslis*, *tarsnymokslis*, *santaika*, dabar vartojami tarptautiniai terminai: gramatika, etimologija, morfologija, fonologija, sintaksė.

Tačiau yra pavykę sudaryti ir geros darybos gramatikos terminų. Tai atsitikdavo tada, kai Jaunius gebėdavo atitrūkti nuo lotynų kalbos įtakos ir įsigilinti į lietuvių kalbos termino darybos dėsnį. „Visas išvaizdas (= lytis, formas) ir atmainas, kurias gauname lankstydami (= kaitydami) esybėvardžius, būdvardžius ir įvardovietes vadiname linksniavimu (*declinatio*), pasidarę tą žodį iš veiksmažodžio linksniuoti, o tą iš daiktavardžio linksnis, lygiai taip, kaip turime žodžius: žingsniavimas, žingsniuoti, žingsnis; sieksniavimas, sieksniuoti, sieksnys“, – rašė Jaunius savo gramatikoje p. 48. Iš tikrųjų šnekamosios kalbos žodžių pavyzdžių sudaryti terminai *linksnis*, *linksniuotė*, *linksniuoti*, *linksniavimas* tebevartojami ir dabar.

Nuo Jaunius laikų išgalėjo mūsų gramatikos terminologijoje tokie terminai: jausmažodis (lot. *interjectio*), pasturdėlis (lot. *postpositio*), priegaidė (lot. *accentus*), priesaga (lot. *suffixum*), priešdėlis (lot. *praefixum*), prieveiksmis (lot. *adverbium*), prokalbė (vok. *Ursprache*), veikėjas (lot. *subjectum*), veiksmažodis (lot. *verbum*) ir pan.

Reikia pasakyti, kad gramatikoje atsispindėjo ir jos autoriaus Jaunius pedagogo savybės.

Klausytojų negalėjo nejaudinti Jaunius dėstytojo entuziazmas. „Kai mus Jaunius vedė per kokius nors „kaitaliavimus, laipsniavimus, nykimus ar keitimus, mums darėsi aišku, kaip atskiri žmonės, pamilę kokį dalyką, gali juo pajudinti pusę pasaulio“, rašė J. Tumas gramatikos recenzijoje⁶⁸.

⁶⁶ Beje, ir lotyniški terminai buvo išversti iš graikų kalbos, prz., gr. *Évespa* - lot. nomen 'vardažodis' gr. *pñua* - lot. verbum 'veiksmažodis', gr. *merdois* - lot. *casus* (nuo veiksmažodžio *cadere* "kristi", pig, rus, падѣж) 'linksnis'.

⁶⁷ J. Jablonskis, cit. darb., P. 130

⁶⁸ J. Tumas, Naujos knygos (K. Jaunius lietuvių kalbos gramatikos recenzija), „Lietuvių balsas“, 1916, Nr. 69 (98), p. 3.

Ir nors Jauniaus gramatika J. Tumui (matyt, ne tik jam) buvo tokia pat mokslo pasaka, kaip ir Mašiotų gamtos pasakos, klausytojai pastebėdavo „silpnąsias“ dėstytojo metodikos vietas. J. Tumas rašo, kad pirmajame kurse pradėję nuo būdvardžių linksniavimo, per dvejus metus vos įpusėdavo veiksmažodį. Turbūt Jaunius nė sykiu savo lietuvių kalbos kurso nebuvo pradėjęs iš pradžių ir nebuvo išdėstęs jo sistemingai. „Kam rūpi pradžia, galite sau nusirašyti iš vyresnių draugų“, – sakydavęs Jaunius. Mat būdamas impulsyvus jis mėgo gilintis į vis naujus lietuvių kalbos mokslo dalykus ir studentams sakydavo visa, ką nauja savo studijose patyręs. Jo gramatikos kurse nelengva suvokti kokią griežtą vidinę sistemą, tačiau gilinimasis į atskirus kalbos faktus turėjo savo loginę prasmę: pasak J. Tumo, per kiekvieną žodį, net per atskirą garsą, lyg per plyšelius Jaunius gebėdavo parodyti klausytojams bekraštes kalbos dvasios gilybes.

Vis dėlto Jauniaus gramatika, kaip lietuvių kalbos vadovėlis, o ne speciali mokslinė studija, galėtų būti vientisesnės struktūros. Gramatikoje kalbama apie lietuvių kalbos rašybos principus, fonetiką, priegaides, apžvelgiamos lietuvių kalbos tarmės. Iš aštuonių kalbos dalių išsamiau apžvelgiama daiktavardžių, būdvardžių ir skaitvardžių daryba ir kaityba, o veiksmažodis nagrinėjamas bene plačiausiai (80 puslapių). Sintaksės dalykai tenagrinėjami palyginti prabėgomis, gana glaustai, jiems teskirta vos 10 puslapių.

Nepaisant kai kurių trūkumų ir nenuoseklumų, Jauniaus lietuvių kalbos gramatika persunkta gilaus kalbos mokslo. Joje pataisyti ir patikslinti kai kurie A. Šleicherio ir F. Kuršaičio gramatikų teiginiai (tvirtapradės priegaidės skyrimas nuo tvirtagalės, afrikatų rašyba, uo skyrimas nuo o, je - nuo e), gausiau ir tiksliau pateikta duomenų apie lietuvių kalbos tarmes, suformuluoti keli nauji kirčio ir priegaidžių dėsniai (prieškirtinių ir pokirtinių skiemenų priegaidės, proklizės dėsnis), papildytos linksniavimo paradigmos.

Dėl viso to Jauniaus gramatiką didžiai vertino ano meto kalbininkai. „Jauniaus būta ausylo, pastabaus, galvoto žmogaus, sąžiningo kalbos tyrėjo. Žmonių kalba jo mokėta puikiausiai. Jo pastebėjimai kalbos srityje visuomet ištikimi ir žinotini“, – palankiai rašė J. Jablonskis 1913 m. minėto jerecenzijoje. Kas tos gramatikos nepažįsta, tikrai turi daug nuostolių, pabrėžė J. Balčikonis⁶⁹.

Taip nusakoma Jauniaus gramatikos mokslinė vertė. Tačiau negalima nutylėti ir jos reikšmės visai lietuvių literatūrinės kalbos raidai. Tiesa, gramatika nebuvo skirta labai plačiam skaitytojų ratui, baidė neiprasti jos terminai ir painoka rašyba. Iš gramatikoje vartojamos faktinės medžiagos matyti, kad Jaunius teisingai suprato, jog viena kuri tarmė negali eiti visos lietuvių kalbos gramatikos pagrindu. Dėl to Jaunius neapsiribodavo vien savo gimtąja žemaičių tarme, jis niekur nėra pabrėžęs vienos kurios tarmės pirmumo, nesiūlė vieną kurią nors tarmę imti visos lietuvių kalbos „reprezentantu“ ar pagrindiniu jos lingvistinių tyrinėjimų šaltiniu (kaip prieš keliasdešimt metų yra daręs J. Juška, akcentuodamas žemaičių

⁶⁹ J. Balčikonis, Jauniaus mokslo darbai, „Švietimo darbas“. 1928, Nr. 3, p. 234.

tarmę). Jaunius vienos tarmės arba jos pamatu paremtų mokslo darbų nepastatydavo prieš kitą tarmę. Rašydamas savo gramatikoje apie A. Šleicherio ir F. Kuršaičio lietuvių kalbos gramatikas, paremtas prūsų lietuvių tarme, Jaunius nurodė, kad jas reikia skaityti tiems, kas nori pažinti mūsų krašto tarmes. Jaunius savo gramatikoje atspindi tą lietuvių kalbos raidos XIX a. pabaigoje faktą, kad šalia dviejų tarmių – aukštaičių ir žemaičių - vis labiau ima formotis lietuvių literatūrinė kalba, paremta viena – pietinių vakarų aukštaičių – šnekta. Dėl to autorius gramatikoje gebėjo duoti gana ryškų ir moksliskai įtikinamą lietuvių kalbos fonetikos bei morfologijos vaizdą. Svarbias lietuvių kalbos mokslo žinias, istorinių kalbos lyčių aiškinimą Jaunius pagrįsdavo įvairių tarmių bei šnektų medžiaga. Šitokiame fone tarsi išryškėdavo būdingiausi visai lietuvių kalbai fonetikos bei morfologijos dalykai. Tuo Jaunius yra prisidėjęs prie spartesnio lietuvių literatūrinės kalbos normų įsigalėjimo.

Čia dar pridurtina, kad Jauniaus gramatika, išleista tik lietuvių kalba, negalėjo kaip reikiant patenkinti visų besidominčiųjų Jauniaus mokslu ir apskritai lietuvių kalba. Dėl to buvo pageidaujama Jauniaus „Lietuvių kalbos gramatiką“ išversti į rusų kalbą. Išleisti ją sutiko Rusijos mokslų akademija. Vertimui buvo paskirtas K. Būga, o leidinio redaktoriumi tapo akad. F. Fortunatovas, kuriam mirus 1914 m. tolesnis gramatikos redagavimas atiteko Būgai. Buvo nutarta atsisakyti sudėtingos ir painios jauniškės rašybos ir ją pakeisti jau vis plačiau visur vartojama etimologine-tarminė rašyba. Vertėjas Būga papildė Jauniaus gramatikos 1911 m. tekstą savo pastabomis, patikslinančiomis kai kuriuos Jauniaus teiginius. Tai pakėlė mokslinę gramatikos vertę. Gramatika išspausdinta 1916 m. Petrograde.

Be mūsų didžiojo kalbininko nuopelnų norminant lietuvių literatūrinę kalbą, paminėtinas ir jo lietuvių literatūrinės kalbos leksikos kūrimas. Žinodami, kaip Jaunius kūrė gramatikos terminus, galime lengviau suprasti ir jo indėlį į literatūrinės kalbos žodyno turtinimą bei norminimą. Jaunius gyveno ir dirbo tuo laiku, kai daugelyje sričių stigo lietuviškų terminų arba reikėjo pasirinkti esamų terminų tvarkymu, sulietivinimu. Savo pažiūrų į leksikos norminimą Jaunius, tiesa, nėra kur specialiai išdėstęs, tačiau jos išryškėja iš lietuvių kalbos dėstymo praktikos. Pavyzdžiui, 1891–1892 m. m. „Kalbomokslio“ užrašuose⁷⁰ yra įdėta arti 30 pastabų apie įvairius žodžių darybos, rašybos, vartosenos atvejus. Iš jų galima paminėti keletą grupių, atspindinčių taisyčių turinį ir būdus:

a) kitų kalbų žodžiams išsakoma lietuviškų atitikmenų: „1) svietas⁷¹ – ne labai reikalingas žodis, sako žmonija, kaip brolija, arba stačiai – žmonės, 2) muštinis, auksinas, ašminis, skatikas, bet ne kapeika, 3) litera – raštženklis, geriau – rašmuo, 4) mirtis (M. Daukšos) arba numirtis – smertis (slav.)“;

b) įsidėmėtina žodžių daryba ar vartoseną: „1) galūnę -tojas galime pridurti prie ilgesnių žodžių, o -ėjas – prie trumpesniųjų: rašyti – rašytojas, duoti – davėjas, 2) pavyzdys – exemplar – daiktas, į kuri

⁷⁰ K. Jaunius, Lietuviškas kalbomokslis, 1891/92 m.m. L. Babrauskio kopija, - Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Mokslinis bibliotekos rankraštynas, D 672.

⁷¹ Pavyzdžiai rašomi dabartinės kalbos rašyba.

pasiveizdėje, galime kitą padaryti. Paveikslas – exemplum (J. Kristaus paveikslas), 3) Jurgis – jo sūnus Jurgaitis, Kuršys – Kuršaitis, našlys – našlaitis, Jaunio duktė – Jaunaitė“;

c) lietuviškų žodžių retesnės reikšmės: „auklėti – lenk. pielegnowac, uolus (ant pinigų) – lot. cupidus; pragumas – lenk. sposób; neturtas – lot. defectusdivitiarum“;

d) linksnių vartojimas: „Nesako nuo (per) ko ta tvora tverta, bet keno ta tvora tverta (genit.)“.

Iš amžininkų (K. Būgos, J. Tumo, P. Matulionio) žodžių sprendžiamame, kad Jaunius yra pasakęs teigiamą savo nuomonę ir dėl žodžių menas (rus. *uckycmo*, lenk. *kunszt*, vok. *Kunst*), laja (nuo ko vanduo liejasi) 'medžio vainikas' ir kt. vartojimo. 1889 m. Girių instituto asistentas P. Matulionis išdėstė Jauniui mintį sudaryti „lietuvių gyvenimo triobų, įrankių, padargų atlasą su grynais, senovės paliktais vardais“. Mat esą kasdienis mūsų gyvenimas prisisiurbia visokių kaminų, *ablių, striūgų, vitušku, patkavų* ir t. t., tuo tarpu nyksta *kunka, leistuvas, užlos, virpstė, gegė*. Jauniui šis sumanymas patikęs, tik jis pasigailėjo nemokąs piešti, bet žodžiais atlaso idėją žadėjo paremti⁷².

Vis dėlto praktiškai spręsdamas svetimybių lietuvinimą Jaunius nėra išvengęs kraštutinumų ir klaidų. Viena, jis buvo karštas gimtosios kalbos leksikos grynumo šalininkas. Jau minėtuose „Kalbomokslio“ prierašuose skaitome: „<...> Svetimi žodžiai teip yra reikalingi, kaip šašas ant nosies“. Ir čia pat daroma išlyga: „<...> žinoma, dėl mokslų yra reikalingi nauji žodžiai, kurių nebuvo“. Dėl to Jaunius tokias svetimybes, kaip *dūšia, karūna, pana, svietas, traicė* yra pakeitęs lietuviškais *siela, vainikas, mergaitė, pasaulė, trejybė*. Pastarieji vartojami ir dabartinėje lietuvių kalboje.

Antra vertus, lietuviškais žodžiais Jaunius klaidingai laikė tikras svetimybes, slavizmus. Pavyzdžiui, jis bažnyčia (sen. slav., sen. lenk. *božnica*) gretino su žodžiu *bažmas* 'daugybė' ir laikė ją lietuvišku žodžiu; panašiai prie „lietuviškų“ žodžių priskyrė ir slavizmus akrotas (lenk. okret 'laivas'), *nevadas* (slav. *Hevod*) ir kt.

J. Tumas nurodo, kad Jaunius buvo kalbos grynintojas, nemėgo neprigijusių tarptautinių terminų, liepdavo verstis savaisiais. Kaip jau minėjome, daug jų susikūrė į kitas kalbas nusižiūrėjęs ir vartojo savo „Lietuvių kalbos gramatikoje“. Jau vartojamus tarptautinės kilmės terminus siūlė gerokai sulietuvinti. Deja, Jaunius pasiūlytas tarptautiniams žodžiams sulietuvinti būdas nėra labai praktiškas. Jis buvo linkęs lietuvinti ir tarptautinių žodžių ir fonetiką, norėjo, J. Balčikonio žodžiais tariant, kad būtų reiškiami tais garsais, kuriuos tie žodžiai turėtų, jei būtų išaugę lietuvių kalbos dirvoje⁷³. Pagal šį Jaunius principą garsus *f, ch* reikėtų pakeisti *p, k*, o garso *h* – visai netarti. Vadinasi, reikėtų tarti: patalistas 'fatalistas', pederacija 'federacija', pilija 'filija', posporas 'fosforas', propesorius 'profesorius', specipiskas 'specifiskas';

⁷² P. Matulionis, Atsiminimai iš susitikimų su K. Jauniumi, „Draugija“, 1908, Nr. 6, p. 376. Dar žr. V. Drotvinas, K. Jaunius „Kalbos dalykai“, - Kalbos kultūra, 17, Vilnius, 1969, p. 82-89.

⁷³ Panašių lietuvinimo polinkių būta ir anksčiau, plg. J. Juškos: Kalbos lėtuviszkas lėzuv'o ir lėtuviszkas statraszimas arba ortograpija, Peterburge, 1861. Tokio lietuvinimo atveju randame tarmėse, pvz., *purmonas* 'furmonas', *palsovas* "falsyvas", *onoras* 'honoras' ir pan.

kemija 'chemija', *kolera* 'cholera', *koras* 'choras'; *Omeras* 'Homerai', *onoraras* 'honoraras', *Oracijus* 'Horacijus' ir t. t.⁷⁴

Dėl ankstyvos mirties Jaunius nepabaigė savo daugelio darbų, iš jų ir darbų baltų-ugrofinų, semitų-indoeuropiečių kalbų gretinimo srityje. Tačiau negalima nepagerbti Jauniaus už jo mokslinę drąsą ir entuziazmą, su kuriuo jis ėmėsi kolosališkos lingvistinės problemos. Šiandien, praėjus daugiau kaip 60 metų po Jauniaus mirties, nostratinių, arba Šiaurės Eurazijos, kalbų giminystės problema susilaukia vis daugiau tyrinėtojų, bet ji toli gražu dar neišspręsta⁷⁵.

Jauniaus nuopelnai lietuvių kalbotyrai neabejotini. Jie geriausiai reprezentuoja XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios mūsų kalbos mokslą. Tačiau tai ne vien mūsų kalbotyros istorijos puslapis, jie turi ir didelę išliekamąją vertę. Dabartinės lietuvių kalbos mokslo, ypač gramatikos, dialektologijos, akcentologijos, pastatas nebūtų toks tvirtas be Jauniaus - įmūrytų plytų. Jauniaus reikšmę ano meto lietuvių kalbotyrai gražiai nusakė jo amžininkai ir bičiuliai A. Aleksandrovas ir J. Boduenas de Kurtenė, Kazanėje ir Peterburge specialiais pranešimais pagerbę šviesų Jauniaus atminimą.

A. Aleksandrovas apibūdino Jaunių ir jo reikšmę lituanistikai šitokiais žodžiais: „Tai buvo žmogus su milžiniška lingvistinių žinių atsarga, gilus kalbos žinovas ir apskritai kalbininkas tikraja to žodžio reikšme. A. Baranausko mokinys Jaunius pasižymėjo nenuilstamu darbštumu ir griežta proto disciplina“. A. Aleksandrovo žodžiais tariant, Jauniaus darbai, nors ir nesudaro storų tomų, yra gilaus mokslinio turinio, pasižymi apibendrinimų platumu, idėjų naujumu ir faktų ištyrimo tikslumu. Jaunius savo mokslo darbais yra nutiesęs naujus kelius lietuvių kalbai tyrinėti⁷⁶.

Labai teigiamai apie Jauniaus nuopelnus atsiliepė ir J. Boduenas de Kurtenė. Jaunių jis vadino genialia asmenybe. Genialumo požymiais J. Boduenas de Kurtenė laiko tris Jauniaus ypatybes: 1) milžinišką atmintį, kurioje buvo begalės faktų iš daugybės kalbų, 2) jo ypatingus gabumus apibendrinimams ir toli siekiančioms išvadoms, 3) proto žvalumą, „nes iki savo dienų pabaigos Jaunius gebėdavo įsisavinti naujausius mokslo pasiekimus ir sekti mokslo pažangą“⁷⁷.

Geniali asmenybė – genialios ir lingvistinės hipotezės, o jų Jaunius sukūrė nemažai. Gal ne visos jos teisingos, sakė J. Boduenas de Kurtenė, bet ne viena vertė galvoti. Kiekvienas susitikimas su Jaunium kalbininkų ar siaurame bičiulių būryje duodavęs J. Boduenui de Kurtenė ir naujų lingvistinių duomenų, ir stiprų akstiną mąstyti. O juk tai ne kiekvienam kalbos tyrinėtojiui būdinga.

Jaunius savo „Lietuvių kalbos gramatika“ ir tarnių aprašais bei tyrinėjimais igijo didelį populiarumą ir šlovę tarp pačių lietuvių. Tiek besimokantis jaunimas, tiek mokslo žmonės laikė jį tikru mūsų tautos

⁷⁴ J. Balčikonis, Jauniaus mokslo darbai, p. 234.

⁷⁵ Minėtinas tarybinio kalbininko V. Ilič-Svityčiaus darbas apie indoeuropiečių kalbų giminystę su kitomis, vad. Senojo pasaulio, kalbomis, žg. Илич-Свитыч В. М., Опыт сравнения ностратических языков (семитохамитский, картвельский, индоевропейский, уральский, дравидский, алтайский), I. Введение, сравнительный словарь, Москва, 1968.

⁷⁶ A. Aleksandrov, Памяти..., XXIV, p. 248.

⁷⁷ Draugija, Kaunas, 1908, p. 384.

šviesuliu, kuris savo darbais išaukštino lietuvių kalbą, o kartu su ja ir lietuvių tautą. Jaunias, vieno garsiausių XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios lietuvių kalbininkų, mokslinį autoritetą pripažino to meto Rusijos ir užsienio lingvistinio pasaulio įžymybės. Be jau minėtų A. Aleksandrovo ir J. Bodueno de Kurtenė, su Jauniumi susirašinėjo, klausė jo nuomonės, patarimo ar konsultacijos K. Brugmanas, J. Karlovičius, F. Kuršaitis, F. de Sosiūras, J. Rozvadovskis, A. Šachmatovas, A. Šyfneris, J. Šmitas, H. Vėberis ir kiti mokslininkai.

Pabandę apžvelgti Jaunias gyvenimą ir mokslinę veiklą, pasigendame aiškesnio jo asmenybės nušvietimo. Ryški, tragiško likimo Jaunias asmenybė yra bene mažiausiai tyrinėta. Ją išvelgti trukdė gal ir tiesioginės Jaunias konfesinės pareigos. Dabar, kai Jaunias mums pirmiausia rūpi kaip kalbininkas, būtų gera plačiau atskleisti didžiojo mokslininko asmens bruožus⁷⁸.

Jaunias buvo genialus mokslininkas, bet drauge ir sudėtingo charakterio žmogus. Jaunystėje ir pačiais gražiausiais metais jo proto ir valios pastangos buvo sukoncentruotos į kalbos mokslo dalykus. Kalbotyrai Jaunias buvo skyręs visą gyvenimą. Nors kai kas, aiškindami jo kalbos mokslo klaidas, prisimindavo Jaunias buvus savamokslį, t. y. specialiai kalbotyros nestudijavusį. Žinoma, šio Jaunias biografijos fakto niekas negali nuginčyti. Vis dėlto J. Boduenas de Kurtenė minėtame pranešime Jaunias atminti ir kiti amžininkai atrėmė priekaištus, kad Jaunias buvęs savamokslis („genialus autodidaktas“), neturėjęs mokyklos ir pan. J. Bodueno de Kurtenės žodžiais tariant, Jaunias buvo A. Baranausko mokinys, pasirengęs sistemingiems lietuvių kalbos tyrinėjimams, gerai susipažinęs su lingvistine literatūra⁷⁹. „Ar būtų kuri nors „mokykla“ davusi Jaunias iš tikrųjų ką svarbaus, ar būtų pakeitusi jo pažiūras ir jo mokslinį kūrybingumą?“ – klausia J. Boduenas de Kurtenė ir sako, kad Jaunias bet kurioje „mokykloje“ nebūtų paradęs asmenybės savitumo.

Juk ne veltui buvo lotynų, graikų ir hebrajų kalbų profesorius, ne veltui jam suteiktas lyginamosios kalbotyros garbės daktaro laipsnis, ne veltui jį kvietėsi Krokuvos universitetas. Vargu ar tokiam žmogui gali būti priekaištaujama, kad nesėdėjo universiteto suole ir neklausė kalbotyros paskaitų. Klysta juk ir specialiai kalbotyrą studijavę, ir jos nestudijavę, o pats kalbotyros studijavimo faktas dar nepadaro žmogaus kalbininku. Kalbos mokslas, kaip ir kitos žmogaus dvasios ar proto veiklos sritys, nėra vien diplomuotų asmenų privilegija. Tad nediskutuodami, kiek teisingas kalbininkų skirstymas į savamokslius ir nesavamokslius, profesionalus ir diletantus mėgėjus, geriau pažiūrėkime, kaip teisingai kuris kalbininkas suprato kalbos raidos dėsningumus pagal to meto lingvistikos lygį. Jaunias čia galime gerokai prikišti. Bet jo „Lietuvių kalbos gramatika“ ir kiti lituanistiniai darbai įeina į lietuvių kalbos mokslo aukso

⁷⁸ Šalia vertingų šia prasme Jaunias amžininkų, bendradarbių ar mokinių atsiliepimų žr. dar A. Vilainis, Kalbininkas prof. kun. Kazimieras Jaunias, „Naujoji Romuva“, 1938, Nr. 31 - 32, kur bandoma paaiškinti Jaunias charakterį pagimdžiusias priežastis.

⁷⁹ K. Būga yra K. Jaunias ir jo mokytoją A. Baranauską laikęs ne kalbininkais profesionalais, o tik nepaprastais kalbos dalykų mėgėjais. Tuo Būga aiškino Jaunias kalbinių tyrinėjimų metodo klaidas.

fondą. Dėl to atmesdami „savamokslio“ Jauniaus darbus, padarytume didelę, tiesiog niekuo neužpildomą spragą lietuvių kalbotyros istorijoje.

Vis dėlto reikia pasakyti, kad Jauniaus domėjimasis kalbos mokslu buvo savotiškas: ne jis savo protu valdė įvairias lingvistines idėjas, o pats buvo idėjų valdomas, žodžiu, pasak J. Bodueno de Kurtenė, „buvo ne šio pasaulio žmogus“. Retas kas galėjo nutylėti Jauniaus charakterio bruožus, niekais verčiančius jo kaip kalbininko mokslinius profesinius gebėjimus. Ypač paskutinįjį dešimtmetį po Kazanės negandų Jauniaus valia ėmė atrofuo. Šit ką rašo J. Basanavičius, medikas, aplankęs Jaunių 1907 m. Nikolajevkoje: „Vartydamas vieną kitą jo skaitomųjų knygų, pastebėjau, kad kai kurios vietos ypatingai jo pabrėžiama, visų knygų kraštai buvo įvairiausiomis žymėmis pažymėti ir pripildyti. Aš paklausiau, kodėl jis nerašo savo pastebėjimų ant atskiro popierio lapų, iš kurių galėtų ilgainiui susidėti svarbi filologui medžiaga.

Jaunius atsiliepė, kad jis tiesiog bijas balto popierio ir ant jo rašyti – beveik niekad nerašęs⁸⁰. Tad Jauniaus pastarųjų metų moksliniai tyrinėjimai susekami iš atsitiktinių pastabų, išbarstytų dažniausiai jo skaitomose knygose. Jauniaus kalbinių pastabų reikšmę gerai suprato P. Kriaučiūnas, Marijampolės gimnazijos lietuvių kalbos mokytojas, nusiuntęs į Peterburgo dvasinę akademiją kupiną susirūpinimo telegramą po Jauniaus mirties: „Gelbėkite nuo išgrobstymo Jauniaus knygas: jose vertingiausios jo pastabos.“ Taigi Jauniaus nenoras ar nesugebėjimas rašyti buvo ne charakterio ypatumas, o persirgtos nervų ligos pasekmė – smegenų neurastenija, pasireišianti grafofobija. Negalime užmiršti ir nepalankių Jauniaus gyvenimo sąlygų išėjus į pensiją. Visu tuo ir paaiškinama, kad Jaunius į gyvenimo pabaigą daug kuo domėjosi, daug ką griebdavosi tyrinėti, bet maža ką yra pabaigęs rašyti. Tad sunki liga ir jos pasekmės ne tik suteikė Jauniui keistoko, užsidariusio nuo žmonių, kabinetinio mokslininko vardą, bet padarė daug žalos ir lietuvių kalbos mokslui. Pats Jaunius buvo jaunystėje, o ir vėliau, švelnaus ir malonaus būdo, labai jautriai išgyveno ne tik savo skriaudas, bet ir svetimųjų nelaimes. Žmonių niekad nesišalindavo, su jais, ypač su jaunimu, niekada netrūkdavo kalbos. Nors Jaunius mokėjo daug kalbų ir šiaip buvęs labai mokytas (buvo net spėliojama, ar jis ne mokytesnis už vyskupą), žmonių atmintyje išliko paprastas ir geros širdies. Žmonės sakydavo, kad jis turįs auksinę širdį, bet užtat... kiaurą kišenę. Mat paskendęs lingvistikos problemose ne per daugiausia rūpinosi savo buities reikalais neretai išmaldą vargšams dalydavęs pernelyg stambiomis monetomis. Tad artimiesiems iš mokyto brolio ar giminaičio ne tiek daug tekdavę, kiek buvo tikėtasi. Dar ir dabar Jauniaus tėviškėje tebepasakojama, kad brolis Antanas, gavęs telegramą apie profesoriaus mirtį, nevažiavęs Kaunan į laidotuves, nes bijojęs, kad netektų padengti brolio skolų...⁸¹

⁸⁰ J. Basanavičius, Mano atsiminimai apie kun. Jaunių, „Viltis“, 1908, Nr. 29 (64).

⁸¹ Jaunius turėjęs ir šiaip keistenybių. Kaip ir daugelis mokslininkų, būdavęs labai išsiblaškęs. Pasakojama, kaip vieną kartą dideliame smalsuolių džiaugsmui Jaunius papirosais šeręs ožį, o tas ėdęs... Arba vėl pasakojamas toks „tikras“ atsitikimas. Peterburge Jaunius turėjęs gerą pžįstamą, anglikonų bažnyčios diakoną, linkusį į filologiją. Syki juodu susitiko ir pradėjo kalbėti mokslo klausimais. Praėjo valanda, kita, apsiniaukė, o juodu vis kalbasi, diskutuoja. Pradėjo ir lyti. Jaunius su diakonu perėjo skersai gatvę, užlipo į namo antrą aukštą. Radę neuždarytas duris, įėjo vidun, susėdo ir diskutuoja toliau. Dabar prasivėrė

Jaunius, nors ir kunigas būdamas, gebėdavo pakilti aukščiau už savo konfesines pareigas. Jis nebuvo pagarsėjęs kaip skrupulingas kunigas, savo gyvenimo tikslą ir pašaukimą greičiau matė kalbotyroje, ne kunigystėje. Gimęs ir augęs poetiškoje žemaičių senovės aplinkoje, Jaunius pamilo gamtą, gimtojo krašto žmones. Gimtinės meilė išugdė jame ne poetą dainių, o gimtosios kalbos poetą mokslininką, tyrinėtoją. Jaunius visiems jį pažinojusiems darydavo mokslininko, ne dvasiškio išpūdį. J. Basanavičius atsiminimuose apie Jaunių rašė, kad tai buvęs šnekus, malonus, labai inteligentiškas vyras, su kuriuo pažintį labai lengva buvę įsigyti. Bet Basanavičiui jis atrodė kaip idealistas, užsidegėlis, kuriam malda – ne svarbiausias dalykas. Panašų Jauniaus vaizdą buvo susidaręs ir V. Pietaris. Nors Jaunius kaip kunigas „su maldomis... ir velnią žegnoja, bet ir nelabai užsitikėdamas ant savo maldų ir ant velnio – ieško ir protingų išreiškimų prigimimo“⁸². V. Pietaris Jaunių laikė ne fanatiku, o protingu žmogumi, galinčiu suprasti ir kitus, ne vien tik kunigus. Jaunius karštai mylėjo savo gimtąją kalbą, tačiau jo gyvenimo aplinkybės taip susiklostė, kad jis negalėjo atsidėti vien kalbos mokslo tyrinėjimams. Dėl to Jaunius turėjo savo širdį ir energiją dalyti kunigo pareigoms ir kalbininko potraukiui. Toks dalijimas ne tik slėgė patį Jaunių (tiesa, iki 1892 m. jis buvo savo padėtimi Kauno kunigų seminarijoje patenkintas), bet ir menkino jo indėlį į lietuvių kalbotyrą. Įsivaizduokime, kad Jauniaus polinkį kalbos mokslui, gimtosios kalbos meilę, jo gabumus ir energiją sustiprina studijos, o vėliau darbas pasirinktoje srityje.

Kokius didelius dirvonus jis būtų išplėšęs tada! J. Basanavičius atsiminimuose apie didį mūsų kalbininką rašė: „Jaunius iš tikrųjų, rodos, buvo sutvertas, vykdant tapti dvasios milžinu, ir jei tokiu netapo – ne jo kaltybė. Vis dėl to ir ta šviesa, kurią jam buvo lemta neskaitlingais savo raštais įnešti į lietuvių kalbos tyrinėjimą, jau jam užtikrina... geniališko tyrinėtojo vardą, kursai bus minėtas, iki lietuvių tauta ir kalba bus gyva.“⁸³

1931 m. meistras Kazys Petkevičius Šilalės r. Kvėdarnos bažnyčios šventoriuje stovi dviejų kryžmų medinis kryžius, skirtas kunigui, kalbininkui Kazimierui Jauniui atminti.

1970 m. prie Maironio gimnazijos pastato (Gimnazijos g. 3) atidengta memorialinė lenta: „Čia 1873–1883 m. mokėsi poetas Jonas Mačiulis-Maironis. Šio pastato kieme, buvusiam name 1904–1908 m. gyveno kalbininkas prof. Kazimieras Jaunius“. 2004 m. spalio mėn. lenta pavogta.

1998 m. buvusi A. Jakšto-Dambrausko gatvė Aleksote pavadinta K. Jauniaus vardu (Kauno m. valdybos 1998 04 28 sprend. Nr. 412).

2005 m. atstatyta su patikslintu įrašu: „Šioje gimnazijoje 1873–1883 m. mokėsi poetas Jonas Mačiulis-Maironis, 1866–1869 m. mokėsi kalbininkas prof. Kazimieras Jaunius“ (Kauno m. savivaldybės administracijos direktoriaus 2005 03 01 įsak. Nr. A-733)⁸⁴.

durys, pasirodė Blesigas, dantų gydytojas, ir paklausė, katro eilė. Tik tada juodu atitoko ir atsiprašė išėjo...

⁸² V. Kuzmickas, Vincas Pietaris ir jo ryšiai su gimtine, „Kultūros barai“, 1968, Nr. 4, p. 58- 59.

⁸³ Knyga V. Drotvinas, V. Grinaveckis „Kalbininkas Kazimieras Jaunius“ 1970 m. p.5-66.

⁸⁴ Internetinė nuoroda: <https://atminimas.kvb.lt/asmenvardisb34e.html?asm=JAUNIUS%20KAZIMIERAS>

KAZIMIERO JAUNIAUS TARIŲ KLASIFIKACIJA

Kazimieras Jaunius turėdamas Dievo ypatingą kalbų pažinimo dovaną, per visą savo gyvenimą nenuilsdamas dirbo plačioje sulyginamosios kalbotyros srityje, nuolat ieškodamas įstatų nurodančių, kaip viena kalba rišasi su kitomis, kaip žodžių šaknis mainęs pereidamas iš vienos kalbos kitom. Nuolat ieškojo kalbos giminystės ir tai giminystei patvirtinti išrado didelę daugybę ryškių neišgriaunamų dėsnų, kuom ir įgijo aukštą garbę netik Lietuvoje, bet ir svetur, kaipo vienas didžiausių kalbotyros žinovų.

Iškiliausios pirmojo laikotarpio asmenybės - vyskupas Antanas Baranauskas ir kunigas Kazimieras Jaunius – du dvasininkai, neturintys specialaus filologinio išsilavinimo, tačiau išvarę gilią vagą lietuvių dialektologijoje. Mokytojas ir mokinys, profesorius ir studentas, aukštaitis iš Anykščių ir žemaitis iš Kvėdarnos susitiko Kauno kunigų seminarijoje, kad savo darbais įsiamžintų lietuvių kalbotyros istorijoje. Tai buvo pirmieji dialektologai, kurie remdamiesi moksliskai pagrįstomis tarmių ypatybėmis pirmą kartą dialektologijos istorijoje suklasifikavo lietuvių kalbos tarmes. Jų pateikta tarmių klasifikacija iš esmės remiamasi ir dabartinėje klasifikacijoje, kurią 1964 m. sudarė Aleksas Girdenis ir Zigmas Zinkevičius (Girdenis, Zinkevičius, 1966, p. 139-147).⁸⁵

K. Jaunius geriau pažino vakarines Lietuvos tarmes. Vėlesnieji dialektologai, darydami šių abiejų klasifikacijų sintezę, skirstydami rytinės dalies plotą rėmėsi A. Baranausko duomenimis, o skirstydami vakarinės dalies plotą, prioritetą teikė K. Jauniui.

Geolingvistiniu požiūriu į tarmes iš aptartųjų tarmių klasifikacijų išsiskiria Baranausko mokinio Kazimiero Jauniaus klasifikacija. Joje suliejamos tarmės iš skirtingų administracinių-teritorinių vienetų.

1 lentelė

Žemaičiai	Žemaičiai telšiškiai		Žemaičiai raseiniečiai	(Барновский 1898, с. 50)
	žemaičiai šiaurės vakariečiai		žemaičiai pietų rytiečiai	(Явнисъ 1890)
	žemaičiai šiaurės vakariečiai	žemaičiai pietų vakariečiai	žemaičiai pietų rytiečiai	(Явнисъ 1911)
Aukštaičiai	vakariečiai (žemiečiai, pietiečiai)		rytiečiai pirmieji (žemaičiai, pietiečiai), antrieji, tretieji, ketvirtieji, penktieji, šeštieji	Барновский 1898, с. 50-51
	aukštaičiai vakariečiai		aukštaičiai rytiečiai	(Явнисъ 1890)
	aukštaičiai vakariečiai	aukštaičiai vakariečiai	aukštaičiai rytiečiai	(Явнисъ 1911)

⁸⁵Šiaulių universitetas dr. Genovaitė Kačiušienė, „Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai“. T. 19. Vilnius, 2005. Internetinis puslapis: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367152405663/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

1 lentelėje pateikta Antano Baranausko ir Kazimiero Jauniaus tarmių klasifikacijos: gretinamoji analizė⁸⁶. Kaip matyti iš lentelės, ankstyvuojų laikotarpiu Jaunius ne ką buvo nutolęs nuo savo mokytojo, o vėliau savąjį skirstymą dar tikslino, todėl ilgainiui žemaičių ir aukštaičių tarmes suskaidė ne į dvi, o į tris patarmes.

Pasak Jauniaus, aukštaičius nuo žemaičių galima atskirti pagal nevienodą *ė* ir *tja (i)* tarimą. Jauniaus skirstyme atsiranda ir aukštaičiai viduriečiai, savaisiais tarminiais požymiais užimantys tarsi tarpinę padėtį tarp aukštaičių vakariečių ir aukštaičių rytiečių. K. Jauniaus nurodyti aukštaičių tarminiai požymiai⁸⁷

2 lentelė

Aukštaičiai vakariečiai	Aukštaičiai vakariečiai	Aukštaičiai rytiečiai
išlaikytas <i>am (a), en (e)</i>	išlaikytas <i>am (a), en (e)</i>	Tariama kaip <i>om, um (u), in (i)</i>
išlaikytas minkštasis <i>l</i> prieš <i>ė</i>	kietinamas <i>l</i> prieš <i>ė</i>	Kietinamas <i>l</i> prieš <i>ė</i>

Nesunku pastebėti, kad į tokį skirstymą nepatenka dabartiniai pietų aukštaičiai (etnografiniai dzūkai), kurie, pasak Jauniaus, „rytietišką tarimą teuzlaikė balsėse“⁸⁸. XX a. pradžioje Jauniaus klasifikacija rėmėsi Jonas Jablonskis, o ketvirtajame dešimtmetyje ji buvo patobulinta ir patikslinta Antano Salio. Taigi ja buvo naudotasi iki pat XX a. septintojo dešimtmečio. Paskutinis akademinis leidinys, kuriame ja remtasi yra chrestomatija „Lietuvių kalbos tarmės“ (1970)⁸⁹.

Kaip matyti iš aptariamų šaltinių, jau iki Baranausko ir Jauniaus lietuvių tarmių klasifikacijų būta bandymų skirstyti lietuvių tarmes. Skirtingai nei senųjų gramatikų autoriai, XIX a. antrosios pusės lietuvių kalbos tyrėjai nesiribojo vien ekstralingvistiniais kriterijais (tokiais, kaip skirtinga politinė ar administracinė tiriamųjų kraštų priklausomybė ar pan.) ir pastebėtais pavieniais kalbiniais požymiais, o bandė nustatyti bent kelis svarbiausius skiriamuosius kalbinius (dažniausiai fonetinius) bruožus, kurie išskirtų tiriamąją tarmę iš kitų. Taigi nuo XIX a. vidurio formavosi bent keli lietuvių tarmių skirstymo modeliai – dvinaris, trinaris ir daugianaris.⁹⁰

Gaila, nei K. Jaunius, nei A. Baranauskas nepaliko jokio tarmių žemėlapiu, aiškiai ir nuosekliai nesuformulavo jų klasifikavimo principų, sistemiškai neapibūdino skiriamųjų požymių, tačiau mokslinis šių klasifikacijų pranašumas prieš ankstesnes šiandien yra tvirtas pamatas lietuvių kalbai.

⁸⁶Laura Geržotaitė, „Lietuvių tarmių klasifikacijos: gretinamoji analizė“. In XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas: žemėlapiai ir jų komentarai, sud. Danguolė Mikulėnienė, Violeta Meiliūnaitė, Vilnius: leidykla „Briedis“, 2014, p. 108–111. Internetinis puslapis „Lietuvių kalbos variantiškumo tyrimų perspektyvos XIX amžiuje“, p.154. <https://s.vle.lt/doc/tarme.pdf>

⁸⁷ К. Явнисъ, Грамматикалитовскагоязыка, С.-Петербургъ: Типографія И. АкадеміиНаукъ, 1911, с. 24.

⁸⁸ Cit. veik., p. 24–25.

⁸⁹ Lietuvių kalbos tarmės: Chrestomatija, sud. Elena Grinaveckienė, et al., red. Elena Grinaveckienė, Kazys Morkūnas, Vilnius: Mintis, 1970.

⁹⁰ Internetinis puslapis „Lietuvių kalbos variantiškumo tyrimų perspektyvos XIX amžiuje“, p.154, p.155 <https://s.vle.lt/doc/tarme.pdf>

KAZIMIERO JAUNIAUS TAUTOSAKINIAI DARBAI

Kazimiero Jauniaus surinkta tautosaka apdairiai išryškina jo pažiūras į liaudies kūrybą kaip neįkainojamą kalbos šaltinį. Nors K. Jaunius specialiai lietuvių tautosakos nėra tyrinėjęs, tačiau savo darbuose visur ja nuosekliai naudojosi ir rėmėsi, prisidėjo prie jos populiarinimo bei publikavimo. Dabartinėje Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekos rankraštyne saugomos 25 paties K. Jauniaus surinktos žemaitiškai užrašytos liaudies dainos ir kelios dešimtys kirčiuotų unikalių mįslių, patarlių, priežodžių⁹¹.

Elektroninėje knygoje pateikiame Stasio Skrodenio parengtas mįsles, patarles bei dainas, kurias užrašė K. Jaunius Šilalės krašte.

MĮSLĖS

1. Pats plyks, marskine antie. Žwaky.
2. Pury puriei, szimta kiausziu sudiei. Ugnys.
3. Kibur wibur ant toros, tieszku taszku ant lentos. Drabuže iskalpti.
4. Wyszta suryszta ir i tora ikiszta. Klubs.
5. Pats guds pirtie, guda barzda lauki. Barkszte.
6. Kad asz jauna wuwau kap roży židiejau, kap pasanau, akis igawau ir pro tas paties iszlindau. Aguna.
7. Lops ant lopa, adatas nie dure. Kopustas.
8. Mielyns balandis po žemys sklānda. Noraga.
9. Tylwu, tylwa panely, maža skilely. Adata.
10. Maža, maža ganiklely, pylna awelu: kas iszmanu, tas pagana. Kningas.
11. Skany, skany koszely stypre užrakinta. Riszutas.
12. Dydely pana, po nosys burbols. Swyrty.
13. Wingur gurkly kur gurklui? Praskustgalwy kas tau darba. Upy ir piwa.
14. Maža maža kletely, pylna kultuwelu. Dąntys.
15. I kąn deg žwaki. I trumpumas.

⁹¹ Straipsnis S. Skrodenio „K. Jaunius ir tautosaka“, 148 -167 p. 1972 m.

16. Kas ira tuszczio kiszenie. Daug witas.
17. Witynys / viršuje užrašyta „witurys“ / kamantynys lyp ant auksza kiausiu diety. Apine.
18. Gelžis dyrwa, medže siekls, sujed žmogu be dantun. Szaudikly.
19. Du szuniu ryjes, balty krauje bieg. Gyrmas.
20. Nier tik ant dangaus žwagždžiun, kiek ant žemys skilun. Zolys.
21. Mažas, mažas awynelis, nier tik ant dangaus žwagždziun, kiek ant ano ronun. Trinka.
22. Maža karwely, bebiegdama prijed. Szpule.
23. Maža wysztely pažiogres lānda. Sziautuws.
24. Du staryniu staryna, wanags vyszta / viršuje užrašyta „mesa“ / kabyna. Naszte.
25. Dwym pupym wysus laukus gal apsiety. Akys.
26. Numyn palykis, kele sutykis, sawa gera ne pažynys. Bytys.
27. Plyks i gauruta szmakszt. Rānka ir pyrsztyny.
28. Mita smegis, dube neszyns paeis. Subyny.
29. Aukszts bajos, po kakla kia/u/sze. Swyrty.
30. Lak kap wies, baub kap jautys, et kap meszka. Wąboly.
31. Sužwinga žwingals ant auksza kalna, sydabra galwa, kanape udega. Warps.
32. Ant ko zujkis gul. Ant plaukun.
33. Koks akmu ira wāndynie. Szlaps.
34. Be ko negal dunas iszkepty? Be pliszies.
35. Be ranku, be koju wartus adara. Wies.
36. Be kyrwe, be pele troba padyrb. Pauksztys lizda.
37. Du bieg, du gian, trets kely skian. Rata.
38. Paliszt, pataukszt. Szauksztas.
39. Kiartu lada, rāndu sydabra, kiartu sydabra, rāndu auksa. Kiauszys.
40. Parrit baczka isz Wyniaus be dugna, be lānkun. Kiauszys.
41. Atrit rytelys nelab dydelys, antritieci ant tylta:paplumt i juda mary. Žyrnys.
42. Du galu ir galuks. Szaky.
43. Du rinkiuuku, du galuku, par wydury wynyky. Žyrkles.
44. Du mitu sudurtu, ant tun mitu bugnas, ant to bugna „križma, ant tos križmas pudas, ant to puda karklins, po to karklina kurapkas biegio. Žmogus.
45. Surasziots, sukarklots, lauka galy pastatits. Žāmbys.
46. Su gire ligus swisos ne mata. Medze szyrdys.
47. Kas gul ant szwēntuju. Dulkys.
48. Kas pasydyrb ne dyrbams. Pliszys.

49. Kas garbyn Pona Diwa dina ir nakty. Wądu.
50. Ažulynys kebeldynys, szimts szakun szakotyniu; kiek szakelu tik lyzdelu. Kiek lyzdelu, tik kiauszelu. Kanapys.
51. Bimbolu wola stalawola: wipt\,\ kiszt, taukszt. Staklys.
52. Žaly žole, bet ne žole, udygota, bet ne pele. Ropy.
53. Kas iet pirmu i bažniczy? Raktas.
54. Szimtsziublys, sewinsziublys, szimta sziubu turiedams, už toros tupiei. Kopustas.
55. Juds katęns palepes laņada. Duma.

PATARLĖS

1. Du musztyniu duta, kap wyszta kuduta.
2. Ne gyrk dinos be wakara.
3. Ne kadar myrys bewezyz.
4. Ne ilypys i kalna nesakik up.

DAJNAS

1.

O matuszy. matuszely!
 Kam augina muny maža?
 Kas ne mete i upely
 I gylyn situwely,
 Buczio plaukis su žuwelems,
 Su margases lidekeles.

2.

O matuszely,
 Uszwienely muna!
 Žadiek mun dukrely
 Ben szeń rudynely.

O žentalaty,
 Sunelaty muna!

Maža muna dukra
Ne mok darba dybty.
O matuszely,
Uswienely muna!
Asz pats iszmokisu
Sunkius darbus dyrbty.

Asz esu i kalna
Rugelu pakyrsty
O muna mergely
Es po munys ryszty.

Kap tykt pradiejau,
Placzioms pradalgelems
Werk muna mergely,
Graudzioms aszareloms.

Dajniu sesely
Rugius rajszydama,
O muna mergely,
Graudej raudodama.

Wažiusu į kalna
Rugelu weszty,
O muna mergely
Es wežyma krauty.

Bieg muna žyrgelys
Žemes spardidamas
Werk muna mergely
Nusyszlustidama.

3.

Per tylta jojau,

Nu žirga pulau,
Purwinele gulejau.

Minioi muna
Kojas rankeles
Ir skaisty weidely.

Tekiei muna
Iudy krujele
Kap lelyjes židele.

O matuszely muna
Augintojely muna
Tajsik mun patalely.

Sylkun pakloki
Sylkun apkloki
Atlosa po galwelys.

Oi kuku kuku
Trins geguželys
Primuna patalele:

Marti pri koju
Sesu pri szalelys
O matuszy pri galwelys.

Marti lidiei lig puskelele
Sesu i bažniczely
O matuszely i tiewyszkyly.

Zwanyi warpele
Griž wargonele
Werk munys matuszely.

Neb atzwanisi
Neb atgraisi
Neb atwerks matuszely.

Dara grabely
Dat i dubely
Apkas balta smyltele.

4.

O mētuszy muna,
Baltoi muna
Tap mun patyka
Tamstas dukrely!

Tamstas dukrely,
Kaip lelijely
Skajstus wojdelys,
Kap žemugely.

Skajstus wejdelys
Kap žemugely
Iudas akelys
Kap serbentele.

O tetuszy muna,
Senasys muna,
Tap mun patyka
Tamstas sunelys.

Tamstas sunelys
Kaip bielunelys
Skajstus wejdelys
Kap putelelys.

Skajstus wejdelys

Kap putelelys

Židras akelys

Kap waworele.

5.

Asz iszdajniawau

Wysas dajneles

Dar winos ne dajniawau. (2)

Kada asz dajniusiu

Pawasarele

Ruteles rawiedama. (2)

O kad asz dajniawau

Rutu daržele

Klaipiedelo gyrdiei. (2)

O kas gyrdiei?

Jaunas bernelys

Gaseles wajksziodamas. (2)

Atąt cziepelys

Ir akrutelys

Su didzioms dowyneloms. (2)

Ne su rugeles

Ne su miželes

Su žales mejroneles. (2)

Eikiam, sesely,

Mejronu pyrkyty

Ieswa tiewa daržele. (2)

Iu reta siejom

Iu tąnke diga

Iu gražiau pumpuriawa. (2)

Parlek žilely

Pawasarele

Parnesz tris mejlys žodelus. (2)

Wina isz lekty

Ątra par lekty

Treczaj isztekiety. (2)

Nier tik ant žilelys

Margum plunksnelu

Kik mun mejlys žodelu. (2)

6.

Praded gadele gidoty,

Ir dwaryszke wajkszioty:

Kelkes, kelkes mergely,

Niera cziesa ylsiety.

Stow žyrgelys pabalnots

Kamanelems pažabots.

Pri rutu daržele

Pri naujoje žiogrele.

Nebstowinki nie žyrgele

Neblaužiki nie žiogrele

Iok numin, bernely,

Niera tawa mergeles.

Kad asz jojau par gyrely,

Par szę žalyi wejely

Pamacziau mergely

Lanko azinely griebant.

Po raudonuju stānozkelu,
Po žaloje wajnykele,
Padory mergely:
Lānko azinely girebānt.

Po raudonuju stānczkelu,
Po žaloje wajnykele,
Padory mergely:
Tink ir muna szyrdele.

Aksz, mergely, iszduk rānka,
Tegul tawys kyts ne lānka,
Ar busy tu muna,
Ar milesiu asz tawy?

Kad asz ejau par gyrely
Par szeń žalāi wejely,
Pamacziau bernely
Lānko szinely bepiaunānt.

Po žaloses szalbierkeles,
Po spindānczioses kepurelys,
Tink ir muna szyrdele.

Akzs, bernely, iszduk rānka,
Tegul tawys kyts ne lānka
Ar milesy tu muny,
Ar busu asz tawa?

7.

Wajkszcioi matuszy
Po žaly kiemely
Rānkeles laužidama

Baltoses rąkeles
Sawa laužidama
Sumelus budindama.

Kelket sunelej
Balty rajtojelej
Nebier jumsu seselys
Nebier jumsu seselys
Ne margosys skrinelys
Ne plonuju drobėlu.

Ioket prijoste
Žaląi ąankely
Žyrgelus pagyrdiket
Iums begyrdant
Bierunsius žyrgelus
Atplauki žuwely:

„Ui tu žuwoly
Marga laszyszely
Ar ne mate sesely?“
Kad mokieczio kalbiety
Pasakiczio, kur ira sesely,
Kur aukszti kalnele
Margije dwarele
Marmurawos wartele.

Su žwynga žyrgele
Suloi kortele
Iszejt musu sesely
Isz marga dwarely
Po rutu wajnykele.

„O jums broluka

Muna balanduka
Po ko tap nusymyniet?
Ar po skajstumely?
Ar po augumely?
Ar po puikiun rubelu?“
„Ne po skajstumely
Ne po augumele
Ne po pujkium rubelu,
Tikta sesely
Skajscioje wejdele
Žals rutu wajnykelys.

8.

Siunty muny matuszely
I donawa wāndynely
Su kartuma kwartugelu,
Su naujuju uzboneliu.

Ir atjoi jauns bernelys
Ir sukuly uzbonely.
„Cyt ne werket, paniulajta,
Asz nupyrksu czewerikus“.

„Cyt ne werket, paniulajty,
Asz nupyrksu auska žida.“
„Auksa žida asz ne noru
Uzbonely žielawoju.“

„Cyt ne werket, paniulajty,
Asz nupyrksu sylkun kuskū.“
„Sylkun kuskas asz ne noru
Uzbonely žielawoju.“
„Cyt ne werket, paniulajty,
Asz tau dusu cielu wajscziu.“

„Ciela wajscziaus asz ne noru
Uzbonely žielawoju“.

„Cyt ne werket, paniulajty,
Asznupyrsku jaunykejty“.

„Jaunykejty asz ne noru
Uzbonely žielawoju“.

„Cyt ne werket, paniulajty,
Asz tau dusu cielu wajscziu.“

„Ciela wajscziaus asz ne noru
Uzbonely žielawoju“.

„Cyt ne werket, paniulajty,
Asz pats busu jauns bernelys“.

Koks tas muna mandrumas

Koks tas muna do gražumas:

Uz molyny uzbonely

Priwylojau lynku Pona.

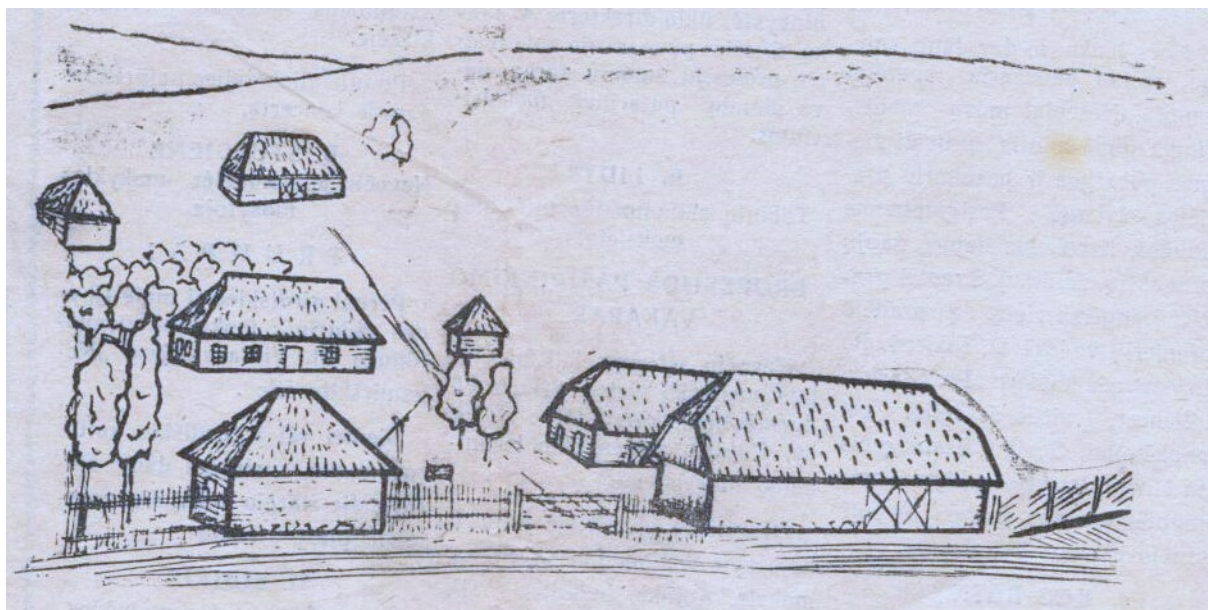
KAZIMIERO JAUNIAUS ATMINIMO ŽENKLAI LEMBO KAIME ŠILALĖS RAJONE

Kazimiero Jauniaus tėviškėje, Lembo kaime Šilalės rajone, atstatyta Kazimiero Jauniaus klėtelė, kuriame įsikūręs memorialinis muziejus (Šilalės Vlado Statkevičiaus muziejaus padalinys).

Kazimiero Jauniaus klėtelė-muziejus (Aitros g. 5, Lembo k.) yra 5,5 km atstumu nuo Kvėdarnos miestelio, nuo vieškelio Kvėdarna–Rietavas nutolęs 0,8 km.

Anksčiau sodyba turėjo apie 1,5 ha žemės plotą, kuriame tilpo sodas, kiemas, daržai, kūdra ir pastatai. Sodyboje buvo gyvenamasis namas, klėtis, du tvartai, kiaulininkas, daržinė ir jauja. Dabar belikę klėtis ir daržinė.

K. Jauniaus klėtelė-muziejų atstatė pagrindiniai Kvėdarnos meistrai: A. Liutkus, K. Petrošius, dailidės A. Glinskas, V. Pocius, K. Jisas, A. Vitkus. Statė ne vien šie dailidės, bet ir gausybė rajono gyventojų: mokytojai, darbininkai, valstiečiai, gydytojai, net pradinukai mokiniai. Daug statybos darbų buvo atlikta iš suaukotų Kvėdarnos apylinkės žmonių lėšų. Klėtelę atstatė tokią, kokia ji kadaise buvo.

3 pav. Šilalės rajono liaudies švietimo skyriaus pedagoginio kabineto vedėjas Vladas Statkevičius iš kraštotyrinės medžiagos ir žmonių pasakojimų atkūrė kalbininko Kazimiero Jauniaus tėviškės vaizdą. Štai kaip ji atrodė tada, kada mūsų žymusis žemaitis joje augo, o paskui atvažiuodavo į ją paviešėti, pasisemti kūrybinių minčių moksliniam darbui literatūrinės lietuvių kalbos dirvonuose. 1968 m.

1989–1990 m. atstatytoje kalbininko kun. Kazimiero Jauniaus klėtelėje įkurtas jo vardo muziejus. Yra išlikusių K. Jauniaus asmeninių daiktų: stalas ir kėdė, britvinė. Klėtelėje sukurta K. Jauniaus laiko atmosfera. Teritorija aptverta tvora, būdinga šiam kaimui senovėje. Daržinė vasarą pritaikoma parodoms, edukacinėms veikloms, klijimo teatrams. Sulaukiama nemažai atvykstančių turistų.

KAZIMIERO JAUNIAUS GIMTINĖ

Kalbininko Kazimiero Jauniaus gimtinė – Lembo kaimas yra labai sena gyvenvietė. Lembo dvaras paminėtas A. Sprogio XVI a. Žemaičių žemės geografiniame žodyne. 1566 m. kituose istoriniuose šaltiniuose, 1619 m. – viename Žemaičių žemės teismo sprendimo išrašė. Nuo 16a. iki 1942 m. Lembas priklausė Žemaičių vyskupo valdų Varnių dvarui. Baudžiavos laikais Lembas Žemaičių vyskupijai duodavo duokles.

1636 m. čia buvo 15, 1662 m. – 17, 1779 m. – 19 kiemų. Dar 1591 m. keli žemės sklypai Lembo lauke buvo užrašyti Grimzdui. Čia pradėjo kurtis ir daugiau žmonių, tačiau šio kaimo, esančio visai netoli nuo Lembo, pavadinimas kilo nuo Grimzdo pavardės.

Lembo kaimo galulaukėmis teka Jūros upė, o į ją įteka nemažas Aitros upelis, kuris pagal užfiksuotus padavimus seniau tekėjęs per neižengiamas girias. Kartą žmogus laiveliu atplaukęs, apsistojęs, įsikūręs ir nuo to laiko kaimas atsiradęs. Tas žmogus vadinesis Lembu, iš to kilęs ir kaimo pavadinimas.

Lembo kaimas yra apie 5,5 kilometro nuo Kvėdarnos miestelio prie kelio Tauragė–Šilalė–Kvėdarna–Rietavas. Iki Rietavo 15,5 kilometrų, iki Šilalės – 23 kilometrai, iki Tauragės – 54 kilometrai.

Iki 1940 m. kaimas turėjo apie 70 ha. nuosavo miško. Bendras žemės plotas buvo 971 ha. Kaimas turėjo 377 ha bendrai naudojamą, iki 205 ha dirbamos žemės ir 389 ha pievų. Žemės rūšis buvo įvairi. Pagal matininko įkainavimą, buvę nuo 25 Lt iki 700 Lt už ha.

1923 m. kaime buvo 33 sodybos ir gyveno 235 gyventojai. Iš senovės laikų kaimas buvo žinomas lietuviškos statybos ypatumais. Įdomios buvo ir tikrai žemaitiškos Lembo tvoros. Tokiomis tvoromis yra ir dabar aptverta K. Jauniaus sodybvietė.

Už kelių šimtų metrų nuo Lembo kaimo, Gvaldų kaimo ribose miške yra Drungeliškės koplyčia. Šią vietą Lembo kaimo gyventojai laikė šventa. Visada Šeštinių antrą dieną į čia eidavo pasimelsti, nešdavo dovanas. Šalia koplyčios tekėjęs šventas šaltinėlis, kuriame nusiprausęs pradingdavo visos ligos ir bėdos. Čia mėgdavo lankytis ir iš Kauno kunigų seminarijos atostogauti sugrįžęs K. Jaunius. Šiuo metu Drungeliškės koplyčia yra restauruota.

Lembo sodžiaus gale, netoli Aitros upės, ant kalvelės stovėjo Jaunių sodyba¹. Sodyba turėjo apie 1,5 ha žemės plotą, kuriame tilpo sodas, daržai kiemai, kūdra ir pastatai. Sodyboje buvo gyvenamasis namas, klėtis, dveji tvartai (arkliams ir galvijams), kiaulininkas, daržinė ir jauja. Prie gatvės stovėjo klėtis ir vienas tvartas, o greta, 12 metrų atstumu – antras tvartas, dar už 18 metrų į šiaurę – kiaulidė. Toliau visi tvartai buvo išdėstyti vienoje (rytinėje) kiemo keliuko pusėje, o klėtis bei gyvenamasis namas – kitoje. Jauja buvo pastatyta apie 140 m į šiaurę nuo sodžiaus gatvės, maždaug toje pačioje linijoje su klėtimi ir gyvenamuoju namu. Daržinė stovėjo apie 30 m į vakarus nuo jaujos. Kieme buvo du šuliniai² mediniais rentiniais, su svirtimis. Sodyba buvo aptverta statiniais – žiogriais³ (iš eglėšakių). Gale gyvenamojo namo už langų buvo nedidelis gėlių darželis. Sodas nuo daržų ir kitos sodybos dalies buvo atitvertas pjautine tvora. Iš sodo į kiemą buvo varteliai (štakėtų) su varsčiais. Viena kūdra buvo sodybos pietryčiuose už tvartų, o marka linams – už jaujos.

Bulves pildavo į rūsius (ant Aitros kranto). Pirties nebuvo nei K. Jauniaus sodyboje, nei Lembo kaime. Žmonės žiemą maudydavosi vonioje, o vasarą – Aitros upėje. Malkos būdavo kraunamos specialiai įrengtose pastogėse prie tvartų ar kitų trobų.

Jauniai valdė 60 dešimtinių žemės ir dar turėjo išsinuomoję Šventų dvarą. Be to, turėjo nuosavos pievos tarpumiškyje ir prie bendros kaimo ganyklos. Tėvai laikė 5 arklius, 10 karvių. Ūkyje vidutinis metinis derlius būdavęs toks: avižų 100, miežių 40, rugių 70 100, kviečių 20 – 30, bulvių 200 – 300 pūrų. Pajamas gaudavo parduodami žąsis, vištas, galvijų prieauglį, taip pat linų pluoštą. Pašalinių pajamų gaudavo vykdydami miško paruošas. Vartodavo savo ūkio produktus, tik kai ką nusipirkdami. Gavėnios

metu pasninkaudavo ištiesai, kitu laiku pasninkaudavo tik penktadieniais. Dėvėdavo daugiausia namie austais drabužiais.

Šeima turėjo savo tradicijas. Sekmadieniais nekapodavo malkų, neadydavo kojinių, nemegzdavo, neausdavo, neverpdavo ir nedirbdavo jokių lauko darbų. Nei plaktuku kaldavo, nei pjūklų pjaudavo. Kas neišeidavo į bažnyčią, tie meldavosi namuose, tačiau kas sau, pavieniui. Iš maldaknygės skaitydavo tik šeimnininkė – Jaunienė. Jauniai visada samdė šeimyną, nors turėjo savo penkis vaikus: Kazimierą, Antaną Lauryną, Domininką, Pranciškų ir Mariją. Vakaruškos vykdavo ir troboje, ir kieme. Tais laikais muzikantų Lembe buvo „gyvas biasas“.

KAZIMIERO JAUNIAUS TĒVIŠKĒS TROBOS APRAŠYMAS

Jaunių pagrindiniame kambaryje ant sienų kabojo šventųjų paveikslai ir krucifiksas. Tarp paveikslų – didelis kryžius, kuris tebėra kalbininko K. Jauniaus sūnėno žinioje.

Kambario gale stovėjo didelis veidrodis, laikrodis su pavarais, mušantis valandas. Šeimnininkas Juozas Jaunius tvarkėsi sumaniai. Visi pastatai buvo gerai prižiūrimi.

Gyvenamajame name buvo šeši kambariai: troba, virtuvė - bakavoji, alkieriukas su lentinėmis grindimis, kituose kambariuose plūktinės molio aslos. Virtuvėje stovėjo iš plytų sumūryta viryklė, kuri apšildydavo dvi sienines krosnis didžiajam kambariui ir alkieriukui. Duonkepis pastatytas prysininke, būdavo pakuriamas iš buto pusės. Vienu kartu iškepėdavo 8 – 9 duonos kepalus iš rugių puspūrio. Grūdus malė savomis giromis, kurios stovėjo butkamarėje.

Alkieriukas buvo skirtas tėvams. Ten buvo ir lova. Virtuvėje buvo spinta indams ir krėslai, taip pat reikmenys valgiui virti. Dūmtraukiai buvo išvesti virš lubų. Mėsą rūkydavo pastogėse. Didžiajame kambaryje, pietvakariniame kampe, tarp langų stovėjo stalas, o pasieniais du suolai. Dar vienas suolas buvo prie sieninės krosnies. Kasdieniniai rūbai buvo kabinami ant vagių.

Gyvenamąjį namą, statytą 1847 metais, nugriovė apie 1947 metus.

Tada Jaunių ūkis buvo atitekęs Kazimiero dėdei Juozapui. Jis buvo pradėjęs statyti naują namą, tačiau 1952 metais buvo išveža į Sibirą, o atsikraustę į namai antrame naujojo namo gale pradėjo laikyti gyvulius ir visą sodybą labai nugyveno.

SVARBIAUSIOS KAZIMIERO JAUNIAUS GYVENIMO DATOS

1848 5 18	Gimė Lembo kaime, Kvėdarnos sen., Šilalės raj.
1851 – 1860	Mokėsi Rietavo lenkiškoje triklasėje mokykloje
1860 – 1864	Mokėsi Telšių progimnazijoje
1866 – 1869	Mokėsi klasikinėje Kauno gubernijos gimnazijoje, kur buvo dėstomos lotynų, graikų kalbos
1870	Buvo nuvykęs į Sankt Peterburgą. Savarankiškai toliau mokėsi lotynų ir kitų kalbų, vertė iš vokiečių ir lotynų kalbų
1871	Gavęs gubernatoriaus leidimą ir valsčiaus sueigos sutikimą įstojo į Kauno kunigų seminariją (buvo Antano Baranausko mokinys). Neišlaikė rusų kalbos egzamino
1873	Pirmasis K. Jauniaus parengtas darbas iš lietuvių kalbos tarmių buvo „Pasaka paraszyta pagal kalbos Endrejawiszkiu“. Pasaką įteikė žinomam čekų kalbininkui Leopoldui Geitleriu
1875	Šią pasaką L. Geitleris išspausdino savo „Lietuvių kalbos tyrinėjimuose“ (<i>Litauische Studien</i>).
1875 – 06 – 28	Sėkmingai baigęs studijas, išventintas į kunigus
1875 – 11 – 11	Įstojo į Sankt Peterburgo dvasinę mokyklą
1878	Imperatiškosios Sankt Peterburgo mokslų akademijos prašymu recenzavo A. Juškos lietuviškų dainų rinkinio rankraštį
1879	Baigė akademiją. Pripažintas I klasės teologu. Apgynė du mokslo darbus – iš teologijos ir rusų filosofijos
1879	Paskirtas Kauno katedros vikaru
1880 – 09 – 11	Paskirtas Kauno kunigų seminarijoje dėstytojauti lotynų kalbos, vėliau ir lietuvių kalbos. Žemaičių vyskupo sekretorius
1883 – 01 – 28	Pradėjo dėstyti tikybą Kauno mergaičių gimnazijoje

1885 – 1886	Kunigų seminarijos lietuvių kalbos profesorius
1885 – 1892	Parašė lietuvių kalbos gramatiką
1891 – 1898	Parengė 6 (Šiaulių, Raseinių, Ukmergės, Kauno, Panevėžio, Zarasų tarmių aprašus
1892	Už perdėm didelį domėjimąsi kalbotyra vyskupo M. I. Paliulionio atleistas iš Kunigų seminarijos profesoriaus pareigų. Išvyko į Kazanę
1892 – 1898	Priėmė pasiūlymą dirbti Kazanės parapijos klebonu. Susistemino lietuvių kalbos tarmes, pateikė jų klasifikaciją. Gydėsi nervų ligą beprotnamyje. Tai jį išgelbėjo nuo tremties į Sibirą už mišių nelaikymą naujojo caro garbei. Jadvygos Juškytės rūpesčiu pargabentas į tėviškę. Tęsė gydymą Lietuvoje
1897	K. Jauniaus paskaitų medžiaga iš klierikų konspektų buvo uoliai perrašinėjama ir greitai plito. Išspausdintos hektografu dabartiniame Tartu mieste (maždaug apie 60 egz.) „Lietuviškas kn. Jauniaus kalbamodžius Baltiko padangėse“
1899 – 1906	Peterburgo dvasinėje akademijoje profesorius, dėstė lotynų, graikų, vėliau – hebrajų kalbas.
1903	Įvertinamas tarptautiniu mastu, kviečiamas vadovauti Krokuvos universitete lietuvių kalbos katedrai. Į kvietimą neatsakė
1904	Prof. A. Aleksandrovo pastangomis K. Jauniui suteiktas lyginamosios kalbotyros daktaro vardas „honoris causa“.
1906	Sunkiai susirgo
1907	Išrinktas į Lietuvos mokslo draugijos garbės narius, taip pat išsikėlė į Nikolajevą (prie Peterburgo)
1908	K. Jauniaus paveiktas K. Būga išleido „Aistiškus studijus“
1908 – 03 – 09	Mirė būdamas 60 metų nuo sunkios ligos. Palaidotas Kauno miesto kapinėse, vėliau palaikai perkelti į Petrašiūnų kapines
1911	Po 3 metų buvo išleista K. Jauniaus „Lietuvių kalbos gramatika“
1916	Išėjo šios gramatikos rusiškas K. Būgos vertimas